

Az Állambiztonsági Rendészet és a politikai rendészeti osztály(ok) szervezettörténete 1944. március 28. – 1944. december 25.

Számos tanulmány látott már napvilágot a magyarországi német megszállást követő politikai rendőrség témakörében.¹ A publikációk között találni olyan dolgozatot, amely a megszállás után létrejött politikai rendőrség működésének bemutatására és az intézménytörténetre is kiterjedt.² A kutatások többnyire nem az egykorú működési iratokból: rendőrségi jelentésekből, jegyzőkönyvekből, határozatokból vagy a Magyar Királyi Belügyminisztérium (Büm) dokumentumaiból merítettek, hanem a második világháborút követően lezajlott népbírósi perek anyagaiból, illetve az 1945 utáni politikai rendőrség nyomozásai során keletkezett iratokból próbálták felvázolni az 1944-es év állambiztonságának történetét. Ennek oka az, hogy a háború alatt a Belügyminisztérium, a Budapesti Főkapitányság, valamint a politikai rendészeti osztály iratállománya jórészt megsemmisült. Azon kevés dokumentum alapján, ami fellelhető, még hozzávetőlegesen sem lehet rekonstruálni a német megszállás utáni politikai rendőrség felépítését, sem annak működését. A második világháborút követően keletkezett iratok azonban erősen magukban hordozzák genezisük körülményeit, ezért a csak másodkézből kapott adatok pontosságát és megbízhatóságát erős forráskritikával kell kezelnünk. Különösen akkor, ha tudjuk, hogy a hivatkozott forrásokat az új, immáron „demokratikus” politikai rendőrség hozta létre a háborús bűncselekmények elkövetésével gyanúsított volt politikai detektívek, rendőrségi tisztviselők büntetőeljárásaiban.³

A kihallgatási jegyzőkönyvek, önvallomások, jelentések és egyéb „bizonyító erejű” okiratok mind a gyanúsított bűnösségét – esetleg ártatlanságát – voltak hivatva alátámasztani, és nem az érintett rendvédelmi beosztott egykori munkahelyének objektív bemutatása volt a célja. Mégis, a második világháborút követően a politikai rendőrségen keletkezett iratanyagok majdnem egykorú dokumentumoknak tekinthetők. Nemcsak azért, mert a vizsgált időszak és a nyomozás során feltárt tények jegyzőkönyvekbe foglalása között nem ritkán egy év sem telt el, hanem azért is, mert az új politikai rendőrség működésében lépten-nyomon visszaköszönnek a „jogelőd” szervezet intézményi sajátosságai.⁴ A témával foglalkozó kutató – egyéb források hiányában – döntően az 1945 után keletkezett rendőrségi dokumentációból, az államvédelem területén szolgálatot teljesítő egykori vezetők, beosztottak szubjektív visszaemlékezéseiből leszűrt „tényadatok”-ból és a Magyar Királyi Rendőrség csekély számú megmaradt működési iratainak összevetéséből tud egy objektívnek és hitelesnek tűnő szervezettörténetet megrajzolni.

Tanulmányom az 1944. március 19-i német inváziót követően létrehozott Állambiztonsági Rendészet, majd annak megszüntetése után a Budapesti Főkapitányságba „visszaintegrált” és a nyilas hatalomátvétel után újból átalakított politikai rendészeti osztályok strukturális felépítésével foglalkozik. Az említett nyomozószerveket külön-külön, kronologikus sorrendben, a releváns szervezeti és személyi változások megjelölésével, létrehozásuktól feloszlásuk napjáig kívánom bemutatni. Ez alól az 1944. október 16-ától átszervezett politikai rendészeti osztály képez kivételt, ugyanis e szerv intézménytörténetét csak 1944. december 25-ig követem nyomon. „Önkényeskedésem” oka elsősorban az, hogy az osztály a jelzett dátum után kettéoszlott. Kisebbségi része az ostromlott Budapesten maradt és nagyjából 1945. január közepéig működött, majd állománya szétszéledt, fogságba esett. Pontos dátum nem áll rendelkezésre a különítmény megszűnéséről, és hivatalos okiratot is nehéz lenne felkutatni ezzel kapcsolatban. A politikai rendészeti osztály nagyobb részét még 1944. december elejétől több hullámban Nyugat-Magyarországra, Bécsbe, majd a háború végén Felső-Ausztriába és Bajorországba telepítették. Az állandó hátrálás, a Vörös Hadsereg előli menekülés a politikai rendőrséget is kikezdte, ezért működésének határfoka

fokozatosan csökkent, szervezeti keretei 1945. május elejére teljesen szétestek. A hivatalos működési, illetve felosztási dokumentum az „emigrált” szerv esetében sem áll rendelkezésünkre, az 1944. karácsonyi különválás után bekövetkezett személyi, szervezeti változások rekonstruálása csak rendkívül hiányos módon lehetséges. A vonatkozó források ezen időszak szervezettörténeti eseményeit csak hézagosan adják vissza, így a legkésőbbi időpont, amíg az osztály strukturális kereteit teljes bizonyossággal tudni lehet, 1944. december 25.⁵

A dolgozatnak nem célja az említett politikai nyomozó szervek munkájának, működésének teljes körű ismertetése, sem a nyomozások eseménytörténeti leírása. Itt csak azt kívánom elérni, hogy hozzávetőlegesen képet kapjunk a politikai rendőrség szervezeti felépítéséről, az 1944. március végétől bekövetkező strukturális átalakításáról, a jelzésértékű személyi és szerkezeti változásokról. Dolgozatom döntő hányadában az egykori detektívek ellen a második világháború után lefolytatott büntetőeljárások jegyzőkönyveire, a Péter Gábor-féle politikai rendőrségen felvett visszaemlékezésekre, feljegyzésekre és az (ön)vallomásokban foglaltakra támaszkodik.⁶

Állambiztonsági Rendészet (1944. március 28. – 1944. június 10.)

A Sztójay-kormány belügyminisztere, Jaross Andor 119/1944. BM. VI. res. számon 1944. március 28-án kibocsátott rendeletével új, országos hatáskörű politikai nyomozó szervet hozott létre.⁷ A jogszabállyal a Magyar Királyi Állambiztonsági Rendészetet (ÁR) kivonták a Budapesti Főkapitányság közvetlen alárendeltségéből, és a belügyminiszter, illetve a rendvédelmi szervek felett diszponáló Baky László belügyi államtitkár közvetlen irányítása alá helyezték. A korábbi nyomozások koordinációjában kulcsszerepet játszó Államvédelmi Központ (ÁvK) névleges befolyása a politikai rendészet terén ugyan megmaradt, de az új belügyi vezetés maga sem tartott igényt a „keresztesfischeri” szervezet gyámkodására, így az ÁR-nek nem kellett figyelembe venni az ÁvK utasításait.⁸ A nyomozóegység a főkapitányság politikai rendészeti osztályának jogutódjaként, de jelentősen kibővített feladatkörökkel és személyi állománnyal kezdte meg a működését. Vezetőjének a szélsőjobboldali szimpátiájáról közismert Hain Péter detektív-főfelügyelőt nevezték ki.

Az egykori „mesterdetektív” irányítása alá tartozó alakulat a pártok és politikai szervezetek ellenőrzését végző hagyományos politikai és államrendészeti „vonalak” mellett több olyan szakterületet is magába olvasztott, amelyek működése a 20. század közepének kiterjedtebb állami szerepvállalására, a modern titkosszolgálatokra jellemző titkos információgyűjtő tevékenység általános elterjedésére utalnak. Ilyen volt pl. az állambiztonsági célból a lakosság széles rétegei körében végzett bizalmas kutatómunka, a társadalom politikai arculatának teljes körű feltérképezése, illetve politikai orientációjának befolyásolása.⁹ A társadalom különböző alrendszerait érintő titkos információgyűjtés az új szervezetben funkcióját tekintve elkülönült a nyílt nyomozati munkát is magában foglaló politikai rendészeti feladatoktól. Ez utóbbi elsősorban a büntetőeljárás bevezetésére és a későbbi bírósági perben felhasznált bizonyítékok – nyílt és bizalmas eszközökkel, illetve módszerekkel történő – rögzítésére, összegyűjtésére koncentrált, míg az előbbi kizárólag az operatív felderítő- és feldolgozó munkával volt megbízva, és fő feladata nem a bűnvádi eljárás „kiszűrése”, hanem az állambiztonságot működtető kormányzati elit tájékoztatása volt. A „vegytiszta” titkosszolgálati munka szervezeti szeparációjának figyelembevételével az Állambiztonsági Rendészetet a modern polgári titkosszolgálatok korai elődjeként is értékelhetjük.

Új elem volt továbbá az addig csak a Honvéd Vezérkarnál létező szabotázselhárítás és a magyar állambiztonsági szervek korábbi működésétől idegen, faji, biológiai alapú zsidóellenes rendészet meghonosítása is. Az ÁR vezetésében, beosztott állományában több szélsőjobboldali érzelmű detektívet és a nyilas pártok jó néhány hívét megtalálni.¹⁰ A szerv mindennapi működését egy nemzetiszocialista jellegű állambiztonsági doktrína határozta meg, amely nemcsak az illegális kommunistákat vagy a német bevonulást követően életbe léptetett törvények alapján üldözött zsidóságot, hanem az összes betiltott németellenes párt tagjait és a kormányzat által „antifasiszta

velleitásúnak” tekintett mozgalmak szimpatizánsait is a felszámolandó kategóriaként jelölte meg. A szervezet szinte mindegyik nyomozócsoportja a németek megrendelésére dolgozott, detektívjei közül számosan a Harmadik Birodalom háborús érdekeinek kiszolgálóivá és legfanatikusabb végrehajtóivá váltak. A közvélemény által csak „magyar Gestapó”-nak nevezett szerv a szemléletmódjában és a szervezeti felépítésében is a német politikai rendőrség követője lett.¹¹

Az Állambiztonsági Rendészetnél dolgozó detektívcsoportokat – a német biztonsági szolgálatok, a Birodalmi Biztonsági Főhivatal (RSHA – Reichsicherheitshauptamt) szervezési mintája alapján – nem főcsoportokba, hanem osztályokba és alosztályokba tagolták be. Ez a struktúra a detektívtestületnél ismeretlen volt, korábban/addig csak a rendőrségen belül a hatósági jogkört gyakorló fogalmazás- és felügyelőkarbeli tisztviselőket tömörítő központi ügyosztályoknál létezett.¹² Az Állambiztonsági Rendészet irányítói azonban nem ezt a rendezőelvet követték, hanem az RSHA strukturális szerkezetét vették át. Az ÁR négy osztályból és több közvetlen detektívcsoportból álló nyomozószerv-központját a Svábhegyen lévő – korábban zsidó tulajdonú – üdülő- és panzióépületekben alakították ki. Ugyanitt voltak megtalálhatók a német titkosszolgálatok (köztük a politikai rendészeti munkáért külföldön felelős Biztonsági Szolgálat: SD – Sicherheitsdienst) magyarországi kirendeltségei is.¹³ Az ÁR mindazonáltal nem tudta egy az egyben lemásolni az RSHA struktúráját, mivel a német államvédelmi szerv hatásköre jóval több rendvédelmi szakterületre; így a bűnügyi rendőrségre, a külföldi hírszerzésre és az operatív technikai szakszolgálatra is kiterjedt.¹⁴

Hain egyelőre megelégedett a totalitárius diktatúrák kezdeti szakaszára jellemző állambiztonsági modell szervezeti elkülönítésével, ezért nem kívánta az említett szakterületek azonnali bekebelezését. A meglévő szervezeti kereteket viszont állandóan „feszegette”. Jaross Andor szerint Hain folyamatosan előterjesztéseket tett neki a rendőrség átszervezésével kapcsolatban,¹⁵ hogy a politikai rendészet területén minél nagyobb hatáskört és egyeduralgató pozíciót érhessen el. Tervét sem a belügyminiszter, sem az államtitkár nem nézte jó szemmel, de hatalmi allűrjei kiváltották a politikai nyomozásokban meghatározó szerepet játszó csendőrnnyomozók ellenérzéseit is.¹⁶ Az ÁR struktúrája, hatásköre így Hain 1944. júniusi bukásáig nagyjából változatlan maradt. A szervezet fő részeit alkotó osztályok ügykörük alapján alosztályokra, az alosztályok detektívcsoportokra tagozódtak. A csoportok külön-külön nagyjából 8–12 fővel működtek.

Az új kormányzati rendszer diktálta államrendészeti elképzelések minél gyorsabb megvalósítása érdekében több tucat detektív érkezett a főkapitányság bűnügyi osztályáról, illetve a vidéki rendőri szervektől. Az újdonsült rendőrfőnök már rögtön a német bevonulást követően hozzálátott a szervezet beosztottjainak kiválasztásához, és a „legjobb minőségű detektívek” áthelyezését kérte a budapesti főkapitánytól,¹⁷ ugyanakkor számos, valamilyen okból megbízhatatlannak tartott detektívet helyeztetett át a politikai osztályról a bűnügyi osztályra és a kerületi, városi rendőrkapitányságok állományába. A létrehozók szándéka az volt, hogy a politikai nyomozások egy 250–260 fős, túlnyomórészt detektívekből álló elitalakulathoz tartozzanak.¹⁸ A detektívek kiképzési, fegyelmi és személyi ügyeinek intézésében országos hatáskörrel rendelkező Szrubián Dezső detektív főnöknek szinte semmilyen beleszólása nem volt az áthelyezésekbe. A politikai rendőrségen szolgálatot teljesítő detektívekkel ténylegesen Hain rendelkezett, a detektívtestület autoritása formálissá vált az Állambiztonsági Rendészet felállításával.

A személyek kiválasztásában a szakmai szempontok és a politikai megbízhatóság egyaránt szerepet kaptak. Hain Péter elképzelése az volt, hogy a magyar Gestapo kizárólag a kezelői karhoz tartozó detektívekből rekrutálódjon. Ez irányú törekvését a szervezet zsidóügyeinek teljhatalmú vezetője, Koltay László detektív felügyelő is alátámasztotta, amikor kijelentette, hogy a főnöke egyértelműen a fogalmazói kar „kiküszöbölésére” törekedett és hosszú távon csak jogvégzett detektíveket kívánt alkalmazni.¹⁹ Ugyanezt erősítette meg Koltay egyik csoportvezetője, Szalóki Flórián is, amikor vallomásában kitért arra, hogy Hain a fogalmazáskar-beli tisztviselőket detektívekkel akarta kiváltani.²⁰ Az ÁR személyzeti politikájának kialakítására jelentős

hatást gyakorolt a rendőrség és a csendőrség között mintegy másfél évtizede dúló állambiztonsági rivalizálás. E versenyhelyzet egyik következménye – nem utolsósorban a vezérkar és a katonai lobbó hathatós támogatásának köszönhetően – az volt, hogy a rendőrség rendies jellegű állománystruktúrája (a különböző jogállású karok rendszere) a 30-as évek végétől fokozatosan kezdett alulmaradni a csendőrség központosított, katonai szervezési modelljével szemben. Részben ezzel magyarázható, hogy a vezetés, a végrehajtói állomány egységesítésére törekedve, kizárólagosan a detektívek alkalmazásában vélte felfedezni azt a szakmai garanciát, amely a politikai rendőrség működésének hatékonyabbá tételére szolgált.

A detektívek gyors intézkedései, pontos megfigyeléseken alapuló felderítései kétségtelenül előnyt jelentettek az ÁR számára, de nem tudták ellensúlyozni azt a politikai-szakmai fölényt, amelyet a csendőrnnyomozók az állambiztonsági ügyekben a második világháború alatt megszereztek. Az Állambiztonsági Rendészet létrehozását megelőző politikai rendőrség beosztottjai a detektívek általános nyomozáseljárásai szabályai szerint jártak el, tehát – a bizalmas nyomozásokon és megfigyeléseken kívül – csak az elfogásokat, az őrizeteselek első, jegyzőkönyv nélküli kihallgatását, valamint a helyszínen végzendő halaszthatatlan nyomozási cselekményeket (szemle, házkutatás, lefoglalás stb.) hajtották végre. Ezt követően a felderítések során megállapított tényekről egy detektívjelentést készítettek, és ezzel a maguk részéről gyakorlatilag lezártak tekintették az ügyet. A bűncselekmények további nyomozása a politikai osztályon szolgálatot teljesítő fogalmazáskar-beli tisztviselők kompetenciájába tartozott, akik az ügyek referenseiként feleltek az eljárások bünyügyi osztályhoz történő továbbításáért. Az ügyészség felé irányuló vádelőkészítés a főkapitányság bünyügyi osztályába beosztott fogalmazók feladata volt.²¹ E munkamegosztás egy ponton túl szétdarabolta a nyomozást, mivel sem a detektíveknek, sem a fogalmazóknak nem volt teljes rálátásuk az ügyre, és a különböző karok rendies autonómiából fakadó szemléletmódja is alapvetően megnehezítette az eltérő jogállású rendőrök közötti együttműködést.

Az egységes katonai hierarchia alá tartozó csendőrség ezzel szemben olyan „komplex” nyomozási módszert dolgozott ki, amely egyazon jogállású beosztottak kezében egyesítette, illetve szorosan egymásra építette a felderítómunkát és a további bizonyítási eljárást (kihallgatások, szembesítések, szakértők kirendelése stb.), így a csendőrnnyomozók az egyes bünyügyi ügyek felett általános kontrollal rendelkeztek. A második világháború alatti kommunistaellenes nyílt nyomozások során a rendőrök és a csendőrök olyasfajta együttműködést valósítottak meg, mint amilyen a detektívek és a fogalmazók között volt használatban. Bár az így kialakított munkarend elsősorban politikai döntés eredménye volt, a csendőrség irányító szerepét szakmai indokok is alátámasztották.²² E bünyügyi ügyekben a detektívek általában a külső figyeléseknél, előállításoknál és a házkutatásoknál voltak jelen, mert a kihallgatások jelentős részét és a további nyomozást/vádelőkészítést a kémelhárítás irányítása alá tartozó honvédellenőrök és csendőrnnyomozók hajtották végre. Mindez a rendőrség számára alárendelt szerepet eredményezett, és a detektívek munkáját csak az azonnali nyomozási cselekmények ellátására korlátozta. Az Állambiztonsági Rendészetben előirányzott munkamódszer szerint azonban a beosztottak munkája hasonlóvá vált a csendőrnnyomozókéhoz, mivel a detektíveknek a felderítéseken kívül a teljes nyomozásra kiterjedően is végre kellett (volna) hajtani a szükséges feladatokat. Komolyabb bizonyítási eljárásra viszont a szervezet valószínűleg nem volt képes, mert a fogalmazók eltávolításával megüresedett „vizsgálói feladatok” végrehajtását a detektívek figyelőmunkára specializálódott kiképzése nem tette lehetővé. A nyomozások további lefolytatása minden bizonnyal nem tartozott az ÁR hatáskörébe.²³

Hain ugyanakkor nemcsak szakmai, de politikai okok miatt is törekedett azoknak a fogalmazáskar-beli tisztviselőknek az eltávolítására, akik Hetényi Imre és Sombor-Schweinitzer József hivatali regnálása idején jelentékeny mértékben meghatározták az osztály szakmai-politikai arculatát. A fogalmazási kar feltűnő mellőzésének oka nagyobb részt az volt, hogy a nagyravágyó főrendőr – mint nyilasszimpatizáns, de úgy is, mint a rendőrség detektívtestületéhez tartozó, a fogalmazókkal rivalizáló szakember – nem bízott az elődjeit kiszolgáló konzervatív tisztviselői kar lojalitásában, mert számosan közülük igen komoly szerepet játszottak a 30-as évek végétől több hullámban lezajló

nyilasellenes nyomozások és a német birodalmi befolyással szembeni elhárítómunka irányításában.²⁴ A fogalmazók teljes kiiktatására azonban nem került sor.

Az egyes szervezeti egységek feladatköréit tekintve az ÁR a következő osztályokra, alosztályokra és csoportokra tagozódott:

Az I. (személyügyi) osztály a detektívek személyi nyilvántartását, a szervezési és működési szabályzat elkészítését, valamint a szerv belső jogi normáinak kialakítását koordinálta. Az osztály vezetője – Hain Péter egyik bizalmasa és jobbkeze – Kotsis Árpád detektívfelügyelő lett, aki egyben az ÁR vezetőjének szervezetszerű helyettesi funkcióját is betöltötte. Az I. osztály alárendeltségében működött a detektívek szolgálati beosztásáért, vezényléséért felelős szolgálatvezetőség. Szabó Sándor detektívfelügyelő irányítása alá tartoztak a beosztottak szabadságolási ügyei, a különféle juttatásokkal kapcsolatos teendők intézése és az iktató (segédhivatal) is.

A II. (gazdasági) osztály a szervezet pénzügyi ügyeit intézte. Szécsényi Dezső rendőrségi fogalmazó, mint az osztály vezetője, felelt a szerv gazdasági működéséért, stabilitásáért. Az osztály felállítása a szervezet rendőrségtől való pénzügyi „függetlenségét”, önálló gazdasági-ellátó bázisát volt hivatva megteremteni, ezzel is jelezve, hogy teljesen különálló rendvédelmi szervről van szó.

A III. (bizalmi) osztály létrehozása az új típusú (esetünkben totalitárius jellegű) állambiztonság működésének megkezdését jelezte.²⁵ Állománya kizárólag titkos (operatív) információgyűjtéssel és bizalmas feldolgozó munkával foglalkozott. Az alegység a vezető politikai elitet és a németeket egyaránt érdeklő szigorúan titkos tájékoztató anyagok begyűjtésével, értékelésével, az úgynevezett „hangulatjelentések” elkészítésével volt megbízva. A III. osztály volt a felelős azon társadalmi alrendszer (egyházak, tudomány, művészet, oktatás, közigazgatás, gazdaság, egészségügy stb.) bizalmas úton történő ellenőrzéséért, amelyek ez ideig nem tartoztak szorosan a politikai rendszert feladatkörébe. Vezetőjének a németekkel kitűnő kapcsolatokat ápoló Versényi János detektívet nevezték ki.

Az Állambiztonsági Rendészet legfontosabb, egyben legnépesebb részlege a IV. (ellenzéki) osztály volt. Ez a szerv végezte el az új kormányzati rendszerrel szemben álló mozgalmak és pártok felderítéseit, valamint felelt a hagyományos államrendészeti és az idegenrendészeti szakterületek ellenőrzéséért is. Vezetője, Juhász József rendőrtanácsos kontrollálta az osztály alá tartozó részlegek munkáját. Az egység hat, állambiztonsági vonalak szerint szerveződő alosztályra tagolódt.

A IV/1. (baloldali) alosztály volt megbízva a betiltott baloldali pártok elleni felderítő munkával, amelybe már nemcsak a kommunista, hanem a szociáldemokrata, a kiszegzda, valamint más demokratikus és liberális szellemiségű szervezetek aktivistái elleni hajtóvadászat is beletartozott. Ugyancsak ez az alosztály nyomozott a németellenes nemzeti ellenállási mozgalmak és az 1944 májusában létrejött illegális Magyar Front ellen. Az uralkodó kormányrendszer jobboldali radikális látásmódjának egyik fokmérője volt, hogy a hagyományos jobboldali, keresztény-konzervatív és legitimista szervezetek németellenes orientációjú tagjaival szembeni nyomozómunkát is a baloldalelleni alosztály detektívjeinek kellett végrehajtani. Az alosztályvezető Hain Péter kreatúrája, a brutalitásáról hírhedt Cser István detektív lett. Az alosztályhoz két detektívcsoporthoz tartozott.

A IV/2. (jobboldali) alosztály fogta össze a kormány szélsőjobboldali ellenzékével szembeni felderítő munkát. Az egység elsősorban a hatalom sáncain kívül rekedt Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom gyűléseit, politikai aktivitását követte nyomon. A Szálasi Ferenc vezette hungaristákkal szembeni eljárások mellett néhány más, riválisnak tekintett szélsőjobboldali szervezet (pl. Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség – KABSZ) működése is az alosztály, illetve a hozzá tartozó detektívcsoporthoz tartozott. Egyes források szerint az alosztály parancsnoka, Paál Károly és több beosztottja „általában nyilasellenesek” voltak.²⁶ Ennek némileg ellentmond az, hogy az ÁR vezetője teljhatalommal bírt a személyi döntésekben, és a fontosabb posztokat politikailag is motivált bizalmasaival töltötte be. Az Állambiztonsági Rendészet nyilasokkal szembeni nyomozásainak hatékonyságát az már önmagában megkérdőjelezi, hogy Hain Szálasi Ferenc híveként igyekezett elszabotálni a belügyi vezetés hungaristaellenes rendészeti intézkedéseit.²⁷ A jobboldalelleni alosztály munkáját nagyban befolyásolta az a tény,

hogy míg minden baloldali, liberális és németellenes konzervatív párt illegalitásba kényszerült, addig csak a szélsőjobboldali pártok működhettek legálisan. A politikai rendőrség irányítói számára – ellentétben a belügyi vezetéssel – Szálasi Ferenc hívei nem jelentettek számottevő állambiztonsági veszélyforrást, ezért a jobboldal elleni felderítőmunkával mindössze egyetlen detektívcsoporthoz lett megbízva.

Nóvumnak számított a rendőrségen a szabotázselhárítás. Korábban csak a Honvéd Vezérkar főnöke alá tartozó hírszerző és kémelhárító osztályon (2. vkf) belül működött önálló szervezeti egységként szabotázselhárító alcsoport, amely kifejezetten katonai kérdésként kezelte a szabotőrök elleni küzdelmet, és a csendőrség illetékes nyomozószerveivel együttműködve hajtotta végre a szabotázscselekményeket érintő kémelhárítói feladatokat.²⁸ A rendőrségen csak a német bevonulást követően került sor a IV/3. számot viselő szabotázselhárító alosztály létrehozására. Az egység két detektívcsoporthoz oszlott. Tevékenységi körükbe a nem katonai jellegű szabotázsgyanús cselekmények felderítése, a sajtó- és társadalmi vonalon elkövetett ügynevezett szellemi szabotázs: a háború- és németellenes véleménynyilvánítás, izgatás, röpiratszórás, rendszerellenes falfirka (korabeli graffiti) vagy a rémhírterjesztés elkövetése okán indított nyomozások tartoztak. Ugyancsak az alosztály detektívjei végezték a nem hadiüzemeknek számító gyárakban szerveződő sztrájkmozgalom tagjainak felkutatását, a szándékos termeléslassítók, kártevők és az üzemek rendje ellen vétők kiszűrését. Az alosztály vezetője, Bödő Károly detektívfelügyelő Hain Péter közeli munkatársának számított.

A magyar állambiztonság történetében korábban nem volt rá példa, hogy egyes népcsoportokat faji, biológiai alapon rendészeti ellenőrzés alá vonjanak.²⁹ A IV/4. jelzésű alosztály az ÁR eklatáns alakulata, valóságos szimbóluma lett, kifejezve az egész magyar Gestapo szellemiségét. A zsidó ügyek alosztálya mind a „szakértelmét”, mind pedig a hozzáállását tekintve német, nemzetiszocialista mintára dolgozott és a faji törvények által sújtott lakosságot terrorizálta. Az ÁR létrehozói az egység feladataihoz a zsidó vagyonok felkutatását, „értékbiztosítás”-át, a náci törvények ellen vétőkkel szembeni nyomozásokat és a diszkriminált lakosság körében végzett razziákat sorolták. Emellett az alosztály egyik csoportja a vallási gyülekezetek, szekták államrendészeti ellenőrzését is ellátta. A zsidóügyek vezetője Hain Péter egyik nyilas elvarázslója, a „zsidók réme”-ként emlegetett Koltay László detektívfelügyelő volt. A legnagyobb létszámú alosztályhoz kb. 30 fő és három detektívcsoporthoz tartozott, amelyek szorosan együttműködtek az Adolf Eichmann-féle Sondereinsatzkommandóval.³⁰

A IV. osztályba tagolták – alosztályként – a századfordulón már önálló osztályként működő államrendészetet.³¹ A nagy múltú szervezet ÁR-hez történő csatolása nem ment zökkenőmentesen, hiszen Éliássy Sándor budapesti rendőrfőkapitány megtagadta Hain azon kérésének teljesítését, hogy az államrendészetet az önálló politikai rendőrség részévé tegye.³² Hain azonban a németek támogatását élvezve erősebbnek bizonyult, Éliássyt az SD-vel elhurcoltatta, és az osztályt bekebelezte az Állambiztonsági Rendészetbe. Az egyesületi, állampolgársági, gyülekezési és sajtórendészeti ügyköröket felölölő IV/5. (államrendészeti) alosztály vezetője Körmeny Sándor rendőrtanácsos lett. Az alosztály ügyeit két detektívcsoporthoz dolgozta fel.

Szintén alosztály felügyelte az állambiztonsági okokból a rendőrség látókörébe került személyek nyilvántartását, a németek érdekeit szem előtt tartó idegenrendészeti feladatokat (pl. a német megszállásig nagy számban Magyarországon tartózkodó lengyel és francia menekültek felderítését) és a nemzetiségi mozgalmakat. Az ÁR IV/6. jelzésű (vegyes ügyek) alosztálya a KEOKH (Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság) feladatainak egy részét vette át. A Bűm VII/c. alosztályaként funkcionáló KEOKH működése a német megszállást követően formálissá vált, így az idegenrendészeti munkát Hain Péter különösebb megerőltetés nélkül könnyedén megkaparinthatta. Az alosztály vezetőjének a korábban KEOKH-nál szolgálatot teljesítő Martinidesz Ödön detektív-főfelügyelő, Hain régi jó barátja lett kinevezve. Az egységen belül külön csoport felelt a politikai nyilvántartásért (IV/6-1.), az idegenrendészeti és fordítómunkáért (IV/6-2.), valamint – egy előadó révén – a rendőrségen korábban önálló szervezeti egységként nem létező nemzetiségi mozgalmak ellenőrzéséért (IV/6-3.).

A fent említett osztály- és alosztályokba tagozódott csoportokon kívül létezett még néhány úgynevezett hivatal-közvetlen detektívcsoporthoz is. Ezek jó része már a 30-as években felállításra került, és szervezetenként is elkülönülve végezte tevékenységét a jobb- és baloldal elleni politikai rendszert foglalkozó nyomozó főcsoporttól.³³ Speciális feladataik miatt az ÁR létrejöttét követően nem lettek betagolva egyetlen osztályba vagy alosztályba sem. A csoportokat állandóan vezényelt, zömükben külső helyszíni szolgálatot teljesítő beosztottakból töltötték fel. Az egyes csoportok vezetői közvetlenül Hain Péternek, illetve helyettesének tartoztak beszámolási kötelezettséggel, és az állomány feletti rendelkezés joga is a hivatal vezetőjéé, illetve meg. A csoportok a következők:

Készenléti csoport. Vezetője, Somos Remig detektívfelügyelő a sürgős, azonnali intézkedéseket igénylő feladatok irányításáért felelt. Ilyen volt pl. a hivatali időn túl keletkezett politikai bűnügyekben történő elsődleges intézkedések (bizalmas értesülések feldolgozása, előállítások, házkutatások és az első kihallgatások végrehajtásai stb.) megtétele. A gyorsreagálású egység hivatali munkaidő után ügyeleti munkarendben dolgozott.

Ügyeleti szolgálatban dolgoztak a helyszínbiztosító csoport beosztottjai is. A Juhász István detektív-főfelügyelő vezetésével felálló „mobil” egység olyan megelőző védelmi szolgálatot látott el, amely magában foglalta Horthy Miklós kormányzó személyi védelmének szavatolását, valamint az államfő részvételével zajló nyilvános események (pl. színház, vadászat, sport- és politikai-közéleti rendezvények, diplomáciai fogadások stb.) helyszíni biztosítását is.

Hasonló funkciója volt a kormányzósági detektívcsoporthoz, azzal a különbséggel, hogy az egység detektívjei nem elsősorban a kormányzó személyének védelméért, hanem Horthy várbéli rezidenciájának (állam)biztonsági ellenőrzéséért feleltek. Az egység irányítója, Lábod Gyula detektív-főfelügyelő a politikai rendőrség régi „kádere” volt.

Még Hetényi Imre honosította meg az osztály munkájában a különböző kormányzati hatóságokhoz és állami intézményekhez történő vezényléseket. A politikai rendőrség „kiküldöttjei” jelen voltak a Belügyminisztérium, a Külügyminisztérium és a Honvéd Vezérkar főnöke alá tartozó katonai elhárító szerveknél, de több olyan intézménynél is teljesítettek szolgálatot, mint például a Magyar Posta, a Magyar Államvasutak vagy a Magyar Nemzeti Bank, amelyek állambiztonsági szempontból kiemelt jelentőségűnek bizonyultak. Ugyanezen tevékenységet Hain Péter is megtartotta, és kibővítve külön csoportba szervezte a detektíveket, akiknek egy része az új kormányzati rendszer orientációjának megfelelően összekötői feladatokat látott el a német biztonsági szolgálatok, a német követség, valamint a múkincseket és ingatlanokat felügyelő kormánybiztoságoknál. E csoport detektívjei közül voltak olyanok, akik a németek által körözött Kállay Miklós volt miniszterelnök rejtékhelyének otthont adó török követség épületét vették állandó figyelmük alá. A vezényelték irányítója az ÁR vezetőjének „kebelbéli” barátja, Szántho Lajos detektívfelügyelő lett.³⁴ Az említett csoportokon kívül egy detektívgyakornok volt megbízva az ÁR központjában felállított étterem és konyha üzemeltetésével.

A különböző források³⁵ összevetése alapján az alábbiak szerint rekonstruálható az Állambiztonsági Rendészet részletesebb tagozódása, szervezeti felépítése.

A Magyar Királyi Állambiztonsági Rendészet (ÁR) szervezete (1944. március 28. – 1944. június 10.)

Szervezeti egység	Feladatkör	Vezető
Hivatalvezető	A szervezet irányítása	Hain Péter detektív-főfelügyelő, az ÁR vezetője
I. osztály (személyi ügyek)	A detektívek személyi nyilvántartása, szervezeti és működési szabályzat elkészítése, reguláció	dr. Kotsis Árpád detektívfelügyelő, az ÁR helyettes vezetője
Szolgálatvezetőség	A detektívek szolgálati beosztása,	Szabó Sándor

(az I. osztály alá rendelve)	vezénylése, szabadságolások, iktatórendszer	detektívfelügyelő, szolgálatvezető
II. osztály (gazdasági hivatal)	Gazdasági ellátás, pénzügyi feladatok, kifizetések, a szervezet pénzügyi önállóságának megteremtése	dr. Szécsényi Dezső rendőrségi fogalmazó, osztályvezető
III. osztály (bizalmi ügyek)	A társadalmi alrendszerek bizalmas úton történő ellenőrzése, „hangulatjelentések” elkészítése és értékelése	dr. Versényi János detektív, osztályvezető
IV. osztály (ellenzéki ügyek)	Politikai és államrendészeti tevékenység, a kormánnyal szemben álló ellenzéki mozgalmak és pártok felderítése	dr. Juhász József rendőrtanácsos, osztályvezető
IV/1. alosztály (baloldali ügyek)	A betiltott baloldali pártok és a németellenes politikai szervezetek elleni felderítőmunka	Cser István detektív, alosztályvezető
IV/1-1. csoport	Felderítések, nyomozások az ellenállási mozgalmakkal szemben	Perczel György detektív
IV/1-2. csoport	Felderítések, nyomozások az ellenállási mozgalmakkal szemben, 1944. május végétől együttműködés a csendőrnnyomozókkal a csillaghegyi nyomozóközpontban	K. Horváth Sándor detektív
IV/2. alosztály (jobboldali ügyek)	A kormány jobboldali ellenzékével szembeni felderítőmunka	vitész Paál Károly detektív, alosztályvezető
IV/2. alosztály detektívcsoportja	Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom és egyéb szélsőjobboldali szervezetek elleni felderítőmunka	Spányi Antal detektív
IV/3. alosztály (szabotázs ügyek)	Szabotázs- és akcióügyek	Bödő Károly detektívfelügyelő, alosztályvezető
IV/3-1. csoport	Szellemiszabotázs-elhárítás	Varga István detektív
IV/3-2. csoport	Ipariszabotázs-elhárítás	vitész dr. Antal István detektív-főfelügyelő
IV/4. alosztály (zsidó ügyek)	Zsidóellenes rendészeti intézkedések, a kormány zsidórendeleteinek betartatása	dr. Koltay László detektívfelügyelő, alosztályvezető
IV/4-1. csoport	Zsidó vagyonok értékbiztosítása	dr. Thiry Sándor detektívfelügyelő
IV/4-2. csoport	Zsidóellenes razziák	B. Szilágyi János detektív
IV/4-3. csoport	Vegyes ügyek, szekták kontrollja	Siklósi István detektív
IV/5. alosztály (államrendészet és sajtóügyek)	Egyesületi és állampolgársági ügyek, sajtórendészet	dr. Körmendy Sándor rendőrtanácsos, alosztályvezető
IV/5-1. csoport (államrendészet)	Egyesületi és állampolgársági ügyek	Váry Ferenc detektív
IV/5-2. csoport (sajtóügyek)	Sajtórendészet	Darvai Gábor detektív-főfelügyelő
IV/6. alosztály (vegyes ügyek)	Idegenrendészet, külföldiek ellenőrzése, nyilvántartás	Martinidesz Ödön detektív-főfelügyelő, alosztályvezető

IV/6-1. csoport (politikai nyilvántartó)	Politikai okokból a rendőrség látókörébe került személyek adatbázisa, priorálás	Tima Károly detektívfelügyelő
IV/6-2. csoport (fordítóiroda)	Idegen nyelvű fordítás	Világosi József detektív
IV/6-3. (nemzetiségi ügyek)	Nemzetiségi mozgalmak ellenőrzése	Petkóczy János detektívfelügyelő
Közvetlenül az ÁR vezetőjének irányítása alá tartozó detektívcsoportok		
Készenléti csoport	Ügyeleti szolgálat, sürgős intézkedést igénylő feladatok ellátása	Somos Remig detektívfelügyelő
Helyszínbiztosító csoport	A kormányzó személy- és helyszínbiztosítása	dr. Juhász István detektív-főfelügyelő
Kormányzósági csoport	Állandó szolgálatra a Várba vezényelt detektívek	Lábody Gyula detektív- főfelügyelő
Vezényelt detektívek	Német követséghez Gestapóhoz Lakásügyi Kormánybiztossághoz MÁV-igazgatósághoz Katonai szervekhez Külön megbízatás alapján Belügyminisztériumhoz Szépművészeti Múzeumba a Műkincsügyi Kormánybiztossághoz Kultuszminisztériumhoz Török követséghez (Kállay Miklós figyelésére)	Szántho Lajos detektívfelügyelő
Konyha és ételmezés	A svábhegyi hivatalban felállított étterem és konyha üzemeltetése	Bán Sándor detektívgyakornok

Az Állambiztonsági Rendészet és a Politikai Rendészeti Osztály (1944. június 10. – 1944. október 15.)

1944. június 9-én Jaross Andor rendeletet hozott a Belügyminisztérium szervezeti átalakításáról.³⁶ Az átszervezés politikai rendőrségre gyakorolt közvetlen hatása az volt, hogy másnap elmozdították Hain Pétert az Állambiztonsági Rendészet éléről, és a parancsnoki feladatok ellátásával a főkapitányság útlevélosztályának vezetőjét, Nagy Valér rendőrfőtanácsost bízták meg.³⁷ Az új vezető eltávolította Hain Péter bizalmas embereit, és helyükre – a detektívfőnök és a budapesti főkapitány formális jóváhagyásával – a belügyi vezetés számára is elfogadható rendőrségi tisztviselőket vezényeltetett. A cserélődés során a szervezet létszáma jelentős mértékben csökkent a korábbiakhoz képest. Néhány nappal később az újabb belügyminisztériumi átszervezést követően az Állambiztonsági Rendészetet megszüntették, és a politikai nyomozások rendőrségi irányítását ismét a budapesti főkapitány hatáskörébe vonták.³⁸ A rendelet értelmében a főkapitányságon belül az ÁR feladatkörét újfent a politikai rendészeti osztály vette át. Az osztály vezetőjének Nagy Valért nevezték ki. A detektívek nagyobbik része „lejött” a Svábhegyről, és visszaköltözött a főkapitányság központi objektumának gróf Vigyázó Ferenc utcai épületszárnyába. A régi-új szervezetet formálisan a budapesti főkapitánynak, ténylegesen az állambiztonsági ügyeket országos hatáskörrel koordináló Büm VII/d. (államvédelmi) alosztálynak és vezetőjének, Ugray Gábor csendőr alezredesnek rendelték alá.³⁹ A már csak névlegesen létező Államvédelmi Központnak továbbra sem volt érdemben beleszólása a politikai rendőrség munkájába.⁴⁰ Az átszervezéssel a kormányzati elit – Hain Péter ellehetetlenítésén túl – a politikai nyomozások irányításának központosítását, a rendvédelem katonásítását, egyszersmind a teljes rendőrség csendőrségbe történő integrációjának előkészítését kívánta elérni.⁴¹ A

szerkezeti változásokat azonban nem követte szemléletváltás, a politikai detektívalakulat mindennapi működését továbbra is a szélsőjobboldali koalíció állambiztonság-felfogása és a németek „közelsége” határozta meg.

A főkapitány-helyettesé előléptetett Nagy Valér jó néhány elemében változtatott a szervezet felépítésén, és megszüntette az osztályok és alosztályok rendszerét. A politikai rendőrség újra osztályszintű szervezeti egység keretén belül működött, és – némileg visszatérve a Hetényi-érában megszokott struktúrához – Nagy Valér egyetlen főcsoportba tömörítette a felderítésekért, valamint a különleges feladatok végrehajtásáért felelős detektívcsoportokat. A korábbi szervezési hagyományok újjáéledését jelentette az is, hogy a főcsoport szűkebb értelemben vett politikai rendészeti tevékenységének törvényi ellenőrzése céljából egy fogalmazáskar-beli tisztviselő került az osztály vezetéséhez. Ez a hivatalnok – együttműködve a felderítéseket irányító detektív-főfelügyelő-főcsoportvezetővel – végezte a nyomozások törvényi kontrollját, felelt a felderítőmunkát követő bizonyítási eljárás lefolytatásának megkezdéséért, illetve a már felderített ügyek bünyügyi osztályhoz történő áttételéért. Ugyanilyen rendezőelv érvényesült az egyes detektívcsoportok munkájában is. A csoportvezetői posztokat betöltő detektívfelügyelők és a csoportok ügyeit ellenőrző fogalmazáskar-beli előadók együttesen voltak felelősek a büntetőeljárások sikereiért. A több szinten érvényesülő duális irányítású szervezeti felépítés nagyjából az 1944. októberi nyilas puccsig állt fenn. E szűk négy hónap alatt a változás mindössze annyi volt, hogy – a militarizálási rendelet alapján időközben rendőr vezérőrnagyi rendfokozatba sorolt – Nagy Valért a budapesti főkapitány állandó helyettesítésével bízták meg, így a rendőrfőnök a továbbiakban csak névlegesen gyakorolt vezetést a szervezet felett. Az osztály tényleges irányítója a helyettes vezető, Thorma Tibor rendőrtanácsos lett. ⁴²

Az ÁR struktúrájához képest fontos változást jelentett, hogy mind a szervezet vezetőjének, mind helyettesének önálló hivatala volt. Mindkét vezető mellett egy-egy detektív és egy-egy rendőrségi fogalmazó látta el a titkári teendőket. A megszünt osztályok közül sem a II. (gazdasági), sem a III. (bizalmi) osztálynak nem lett jogutódja, a többi osztályszintű szervezeti egység feladatait valamilyen formában sikerült betagositani. Az ÁR önállóságát szimbolizáló gazdasági osztály megszűnése révén a politikai rendészet újra „belesimult” a Budapesti Főkapitányság költségvetésébe.

Közvetlenül a hivatalvezető(k)nek tartozott beszámolási kötelezettséggel a detektív-főcsoport vezetője. Fehérváry Ernő detektív-főfelügyelő az egyes csoportvezetők ellenőrzésével és a politikai felderítőmunka koordinálásával volt megbízva. Mellette kapott beosztást Akantisz Rezső rendőrkapitány, a főcsoport fogalmazáskar-beli referense, aki már Hain idejében is tagja volt az ÁR-nek, mint a baloldallelteni alosztály előadója. Tevékenysége elsősorban a bal- és jobboldallelteni detektívcsoportok munkájának törvényi felügyeletére, valamint a csendőrnnyomozókkal és a német biztonsági szolgálatokkal történő összekötői feladatok ellátására terjedt ki. A főcsoporthoz két baloldallelteni csoport tartozott.

Az első csoport vezetője a politikai rendészeti munkában több évtizedes tapasztalattal rendelkező Antal István detektív-főfelügyelő lett, míg az alegység fogalmazáskar-beli előadói Kóváry Béla és Pákozdy Rezső rendőrségi segédfogalmazók voltak. A csoport beosztottjai nyomoztak a németellenes nemzeti ellenállási mozgalmak tagjai után, amely lényegében a teljes illegalitásba szorított politikai palettára vonatkozott.⁴³ A második baloldallelteni csoport átvett állományát még Hain Péter vezényeltette el a csendőrség irányításával 1944. március második felétől zajló újabb kommunistaelenes nyílt nyomozás helyszínéül szolgáló csillaghegyi nyomozóközpontba. A detektívek eleinte nem vettek részt a nagyszabású büntetőeljárás felderítőmunkáiban, csak május végén kapcsolódtak be a nyomozásba, amikor Hain egy detektívkülönítményt bocsátott a csendőrnnyomozók rendelkezésére. Ez az egység lett a magva a Nagy Valér-féle politikai rendészeti osztály 2. baloldallelteni detektívcsoportjának. A kibővített csoport előadója a Röck Szilárd utcai volt rabbiképző központban berendezett kiségitő toloncház (internálótábor) vezetője, Ubrissy Pál rendőrségi segédfogalmazó lett, míg a csoport detektívjeinek irányítását 1944. május 27-étől K. Horváth Sándor látta el.⁴⁴ Ehhez a különítményhez helyezték át augusztus közepén – a Hain Péter által még márciusban a

bűnügyi osztályra „számúzott”, majd júniustól a Büm VII/d. alosztályán szolgálatot teljesítő – Wayand Tibort és kilenc detektívjét. A kommunistákra specializálódott detektívfelügyelőt formálisan az ÁVK vezényelte az újabb közös csendőri-rendőri nyílt nyomozáshoz. A csillaghegyi büntetőeljárás elvi irányítása, valamint a detektívek és a csendőrnnyomozók fölötti rendelkezés joga azonban nem az Államvédelmi Központot, hanem a Büm VII/d. alosztályát illette meg. Wayand eleinte csak „szemlélőként” volt jelen a nyomozásnál, később azonban – együttműködve a törvényi ellenőrzést és a csendőrökkel történő összeköttetést gyakorló Akantisz Rezsővel – szerepköre a detektív-csoportvezetői feladatok ellátására is kiterjedt. A Belügyminisztérium államvédelmi alosztályának szeptember 20-án történt feloszlata után a detektívfelügyelő Nagy Valér utasítására hivatalosan is átvette a Csillaghegyen, majd szeptember végétől a Rökk Szilárd utcában dolgozó detektívalakulat vezetését.⁴⁵ A politikai rendészeti osztály vezetése a 2. baloldalelleni detektívcsoporthoz csak korlátozott mértékben rendelkezhetett. A csillaghegyi büntetőeljárás lefolytatására vezényelt detektívek közvetlenül a nyomozás helyszíni parancsnokának, Bakonyi István csendőr századosnak, a Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnokságának baloldalelleni ügyeiért felelős alcsoport-vezetőjének voltak alárendelve.⁴⁶

A jobboldali ügyeket továbbra is csak egyetlen csoport dolgozta fel, ami jelezte, hogy az új vezetés sem a rivális szélsőjobboldaltól féltette rendszert. A nyilas pártok ellenőrzését változatlanul azok a detektívek hajtották végre, akik már az ÁR beosztottjaiként is figyelemmel kísérték a szélsőjobboldali szervezetek megmozdulásait. A felderített bűnügyek további nyomozásának ellenőrzése, törvényi felügyelete a jobboldali ügyeknél is Akantisz Rezső kompetenciájába tartozott, de az előadói „státuszt” itt nem fogalmazáskor-beli tisztviselő, hanem egy detektív töltötte be, Barabás László személyében. A detektívcsoporthoz irányítója ugyanaz a Paál Károly maradt, aki már Hain idejében is „kitett magáért” a szélsőjobboldal elleni küzdelemben.

Lényeges módosulást jelentett, hogy megszűnt az önállóan működő szabotázselhárítás. A jogutód nélkül feloszlalt alosztály feladatainak zöme a Honvéd Vezérkarhoz, illetve a csendőrséghez, míg beosztottjainak egy része a többi detektívcsoporthoz, valamint más rendőri szervek állományába került.

A vezetőjétől, Koltay Lászlótól megfosztott zsidóellenes politikai rendészet – összhangban a németek és a kormány elvárásaival – továbbra is kiemelt helyet kapott az osztály működésében. Ezt mutatja, hogy az érvényben lévő faji törvények és rendeletek alapján fellépő detektívek – hasonlóan a Hain-érához – három csoportba szerveződtek. Az egyes detektívcsoporthoz élén álló vezetők (Thiry Sándor, B. Szilágyi János és Szalóki Flórián detektívek) közvetlenül a főcsoportvezetőnek jelentettek. A csoportok munkáját, az ügyek törvényi ellenőrzését két fogalmazáskor-beli előadó, Sinka Péter és Piros László rendőrségi segédfogalmazók kísérték figyelemmel. A zsidó ügyek csoportjai változatlanul szinte szimbiózisban éltek a németekkel, és – elkülönülve a politikai osztály többi részétől – a Svábhegyen lévő panziókban maradtak.

Két külön csoport alá szervezték a nemzetiségi ügyeket. Ez szintén jelentős változásnak számított, mivel az ÁR kötelékében csak egy nemzetiségi ügyekért felelős előadó dolgozott. Az államvédelmi vonal szervezeti bővítését feltehetően az a „felismerés” diktálta, mely szerint egy újabb világháborús összeomlás maga után vonhatja a megnagyobbodott területű országban a nemzetiségi mozgalmak aktivizálódását, amely az 1918–19-es események megismétlődéséhez és a magyar államiság dezorganizációjához vezethet. A nemzetiségi ügyek előadója Kamarás Károly rendőrségi fogalmazó, a csoportok vezetői pedig Petkóczy János detektívfelügyelő és Világosi József detektív voltak.

A megszűnt államrendészeti alosztály feladatait az osztály vezetése két detektívcsoporthoz tagolta be. A gyülekezési, egyesületi, állampolgársági és sajtórendészeti szakterületek vezetői Körmeny Sándor rendőrtanácsos és Darvai Gábor detektív-főfelügyelő maradtak. A források alapján az osztály hatásköréből kikerültek az idegenrendészeti feladatok, amelyek valószínűleg újra a KEOKH, illetve a Budapesti Főkapitányság útjával alosztály alá lettek betagolva.

Az ÁR I. osztályából kivált és önálló, főcsoport-közvetlen egységként szerveződött meg a szolgálati ügyek csoportja. A szolgálatvezetői pozíciót Bócsay Jakab detektív töltötte be.

Ugyancsak külön csoportba szervezték a nyilvántartó hivatalt, melynek vezetőjét, Tima Károly detektívfelügyelőt közvetlenül Fehérváry Ernő detektív-főfelügyelő alá rendelték.

A többi, tartósan vezényelt detektívekből rekrutálódó csoport feladatköre és vezetői garnitúrája csak részben változott. A készenléti, helyszínbiztosító és kormányzósági csoportok irányítói közvetlenül a főcsoport vezetője alá tartoztak. Az átszervezést követően eltávolított Szántho Lajos detektívfelügyelő csoportját nem szervezték újjá, az egyes intézményekhez vezényeltek nem alkottak külön csoportot.

Nagy Valér megtartotta továbbá a detektívek svábhegyi hivatalában üzemeltetett étterem és konyha alegységi különállását.

Az Állambiztonsági Rendészet és a politikai rendészeti osztály szervezete (1944. június 10. – 1944. október 15.)⁴⁷

Szervezeti egység	Feladatkör	Vezető
Hivatalvezető	A szervezet irányítása	dr. Nagy Valér r. főkapitány-helyettes (vezérőrnagy) ⁴⁸ , osztályvezető
A hivatalvezető helyettese	A szervezet irányítása a hivatalvezető távollétében	dr. Thorma Tibor r. tanácsos (alezredes), osztályvezető-helyettes
Detektív-főcsoport	A politikai felderítések koordinálása, a detektívcsoporthoz vezetőik irányítása	dr. Fehérváry Ernő detektív-főfelügyelő, főcsoportvezető
A politikai rendészet referense	A jobb- és baloldali ügyek törvényi ellenőrzése, a felderített bűnügyek áttételének felügyelete, a bűnügyi osztállyal történő kapcsolattartás, illetve a csendőrnnyomozókkal és a német biztonsági szolgálatokkal való összekötői feladatok ellátása	dr. Akantisz Rezső r. kapitány (főhadnagy)
1. baloldalelles csoport	A betiltott baloldali, liberális és németellenes konzervatív pártok elleni küzdelem, a nemzeti ellenállási mozgalom felderítése	vitész dr. Antal István detektív-főfelügyelő Előadók: dr. Kőváry Béla r. segédfogalmazó (zászlós) és dr. Pákozdy Rezső r. segédfogalmazó (zászlós)
2. baloldalelles csoport	Együttműködés a csillaghegyi kommunistaellenes nyomozásban részt vevő csendőrökkel	K. Horváth Sándor detektív szeptember 20-ig, majd dr. Wayand Tibor detektívfelügyelő Előadó: dr. Ubrissy Pál r. segédfogalmazó (zászlós)
Jobboldalelles detektívcsoporthoz	A kormányzat jobboldali ellenzékének megfigyelése, a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom aktivitásának nyomon követése	vitész Paál Károly detektív Előadó: Barabás László detektív

Zsidó detektívcsoportjai	ügyek	A kormány zsidórendeleteinek betartatása, a zsidóság államrendészeti ellenőrzése, a zsidó vagyonok értékbiztosítása	Előadók: dr. Sinka Péter r. segédfoglalmazó (zászlós), dr. Piros László r. segédfoglalmazó (zászlós)
1. csoport		A kormány zsidórendeleteinek betartatása, a zsidóság államrendészeti ellenőrzése, a zsidó vagyonok értékbiztosítása	vitéz Thiry Sándor detektív
2. csoport		A kormány zsidórendeleteinek betartatása, a zsidóság államrendészeti ellenőrzése, a zsidó vagyonok értékbiztosítása	B. Szilágyi János detektív
3. csoport		A kormány zsidórendeleteinek betartatása, a zsidóság államrendészeti ellenőrzése, a zsidó vagyonok értékbiztosítása	Szalóki Flórián detektív
Nemzetiségi detektívcsoportjai	ügyek	A nemzetiségi mozgalmak, szervezetek ellenőrzése	Előadó: dr. Kamarás Károly r. segédfoglalmazó (zászlós)
1. csoport		A nemzetiségi mozgalmak, szervezetek ellenőrzése	Petkóczy János detektívfelügyelő
2. csoport		A nemzetiségi mozgalmak, szervezetek ellenőrzése	Világosi József detektív
Államrendészeti és sajtóügyek detektívcsoportja	és	Egyesületi, engedélyezési, állampolgársági ügyek, sajtórendészet	dr. Körmendy Sándor r. tanácsos (őrnagy)
1. (államrendészeti) csoport		Egyesületi, engedélyezési, állampolgársági ügyek	Váry Ferenc detektív
2. (sajtórendészeti) csoport		Sajtórendészet	Darvay Gábor detektív-főfelügyelő Előadó: dr. Bónis László r. foglalmazó (hadnagy)
Szolgálatvezetőség		A detektívek szolgálati beosztása, vezénylése, szabadságolások, személyzeti ügyek	vitéz Bócsay Jakab detektív
Készenléti csoport		Ügyeleti szolgálat, sürgős intézkedést igénylő feladatok ellátása	Lenkey Márton detektívfelügyelő tartós betegségének távollétében Somos Remig detektívfelügyelő
Helyszínbiztosító csoport		A kormányzó személy- és helyszínbiztosítása	dr. Juhász József detektív-főfelügyelő
Kormányzósági csoport		Állandó szolgálatra a Várba vezényelt detektívek	Lábody Gyula detektív-főfelügyelő
Vezényeltek		Német követséghez Gestapóhoz Lakásügyi Kormánybiztossághoz	Nincs külön csoportvezető

	MÁV igazgatósághoz Katonai szervekhez Külön megbízatás alapján Belügyminisztériumhoz Szépművészeti Múzeumba a Műkincsügyi Kormánybiztossághoz Kultuszminisztériumhoz Török követséghez (Kállay Miklós figyelésére)	
Konyha és élelmezés	A Svábhegyen lévő étterem és konyha üzemeltetése	Bán Sándor detektívgyakornok

Politikai Rendészeti Osztály (1944. október 16. – 1944. december 25.)

1944. október 16-án Hain Péter újra átvette a politikai rendészeti osztály irányítását. A „nyilas karszalaggal és géppisztollyal” a főkapitányság központi épületében megjelent rendőrfőnök azonnal hozzálátott a szervezet működési rendjének megváltoztatásához.⁴⁹ A hatalomra került Szálasi-kormány belügyminiszterének, Vajna Gábornak szóbeli rendelkezése alapján Hain másnap hivatalosan is „beült” az osztályvezetői székbe, és utasítást adott az állománynak, az új kormányra történő hűségeskü letételére. Napi parancsban szabályozta a detektívek hivatali munkaidejét, ami reggel nyolc órától, a Hain személyes engedélyéhez kötött lelépésig volt szabva. Az időközben magyar királyi kormánytanácsossá is kinevezett osztályvezető elrendelte továbbá, hogy a detektívek egymás közti érintkezésében használt „nemzetközi ízű” kolléga megszólítás helyett a nyilasok „testvér” üdvözlését kötelesek mondani. A nyilas éra érvényesülését jelentette az is, hogy az osztály vezetőjének utasítása értelmében minden rendőrségi iratra rá kellett vezetni a „Kitartás! Éljen Szálasi!” kitéltet.⁵⁰

Hain – csakúgy, mint márciusban – detektíveket helyeztetett át a bűnügyi osztályra, másokat a politikai osztályhoz vezényeltetett, mely intézkedésekbe sem a budapesti főkapitánynak, sem a detektív főnöknek érdemben beleszólása nem volt. A „forradalmi” helyzetre való tekintettel azonban értésére adta az állománynak, hogy „áthelyezési kérésekkel ne zaklassák, azt teljesíteni amúgy sem fogja, mindenki végezze dolgát, ott ahová állították”.⁵¹ Így történt, hogy néhány beosztott, akit korábban a detektív-főfelügyelő mellőzött, az osztályon továbbra is vezető maradhatott.

A régi-új osztályvezető törekvése az volt, hogy ismét kivonja a politikai nyomozásokat végrehajtó szervezetet a Budapesti Főkapitányság, illetve a rendőrség irányítása alól, és azt közvetlenül a belügyminiszter alá helyezi. Ennek érdekében utasította beosztottjait, hogy hagyják el a főkapitányság gróf Vigyázó Ferenc utcai épületszárnyát, és költözzenek fel a Svábhegyen berendezett nyomozóközpontba. A főkapitányság épületében csupán egy panaszfelvevőt és minimális létszámú készenléti csoportokat hagyott, amelyek a hagyományos munkakörük ellátása mellett a politikai rendőrség különböző objektumai közötti összekötői feladatok végrehajtásával is meg lettek bízva.⁵² A szervezeti elkülönültségre vonatkozó szóbeli intézkedéseken kívül azonban nem találni olyan hivatalos, a Szálasi-kabinet által kibocsátott dokumentumot, ami alátámasztaná, hogy Hain Péter csakúgy függetlenítette volna osztályát a főkapitányságtól, és intézményesített formájában is visszaállította volna az Állambiztonsági Rendészetet.⁵³ A detektív-főfelügyelő névleg a Nagy Valér-féle politikai rendészeti osztály vezetését vette át, de a szervezet struktúráját azonnal átalakította, és – szokásához híven – hatalma végéig állandó előterjesztésekkel „bombázta” a belügyminisztert a politikai rendőrség átalakításával kapcsolatban.⁵⁴ A tanulmányban vizsgált időszak alatt (1944. október 16. – 1944. december 25.) azonban nincs rá adat, hogy az osztály de jure – kiválva a Budapesti Főkapitányság struktúrájából – az ÁR-hez hasonló önálló politikai rendőrséggé vált volna. Az viszont kétségtelen, hogy de facto függetlenül, a rendőrség többi részétől elkülönülve végezte tevékenységét; ha jogállását tekintve a főkapitányság része is maradt, ténylegesen egyetlen rendőri vezetőnek sem

volt beleszólása Hain Péter munkájába, a kormánytanácsos kizárólag Vajna Gábort fogadta el felettesének.⁵⁵

Szembetűnő viszont, hogy a Szálasi-uralom alatt azonnal kialakult a politikai rendészeti osztály különállása a rendőrség többi részétől. Ennek magyarázata az, hogy Hain – ha formálisan nem is, de hallgatólagosan – szabad kezet kapott a belügyminisztertől az önálló politikai rendőrség működtetéséhez. Ezzel egy időben magától a Belügyminisztériumtól, illetve annak csendőrségi vezetés alatt álló közbiztonsági osztályától is próbált szabadulni, mikor „osztályát függetleníteni törekedett minden befolyástól és ellenőrzéstől”.⁵⁶ A nyilas rendőrfőnök – okulva az ÁR kudarcából – egy olyan szervezetet képzelt el, amely csak a *miniszter személyének* felelős szervként működik, abba sem a budapesti főkapitánynak, sem a minisztérium közbiztonsági osztályvezetőjének, sem pedig az államtitkárnak beleszólása nincs, és végeredményben a német Birodalmi Biztonsági Főhivatal jogállását valósítja meg.⁵⁷ A belügyminiszter sokáig ellenállt Hain ostromának, és nem engedélyezte az önálló politikai rendőrség felállítását, mondván, hogy ilyen szervezet már november elejétől működik a csendőrnnyomozókból álló „Nemzeti Számonkérő” néven.⁵⁸ A nagyravágó rendőrfőnök mindezt nem vette figyelembe, és addig lobbizott, amíg a belügyminiszter a háború legvégén a felső-ausztriai „Gmundenben kiadott egy rendeletet, amelyben [Hain Péter] osztályát kizárólag a maga rendelkezése alá rendelte”.⁵⁹

A személyi állományt és az osztály szervezési-működési rendjének kialakítását tekintve Hain igyekezett bizalmasait újra vezető beosztásokba helyezni, de az eszkalálódó háború és az osztály kettéválása, majd kitelepítése következtében a gyakorlati szempontok mindezt felülírták. A szükséghelyzet során tapasztalható rögtönzés, a „szakmai” és a politikai megbízhatóság elegye sokszor keresztülhúzta a vezetés számításait. Az osztály vezetője az együttműködni szándékozó munkatársait nem váltotta le, hanem meghagyta pozíciójukban, függetlenül attól, hogy korábban mennyire voltak megbízhatóak az új rezsimet működtető elithez való lojalitás szempontjából. A vezető posztokat azonban továbbra is bizalmasaival igyekezett betölteni. Néhány helyen megmaradtak a Nagy Valér által az osztályra helyezett fogalmazókar-beli tisztviselők, akik a felderítésekbe nem, csak a bizonyítási eljárásokba folytak bele.

Azok a detektívek, akik a szovjet hadsereg előrenyomulásának következtében kénytelenek voltak elhagyni a Vidéki Főkapitányság alá tartozó korábbi szolgálati helyüket, a Budapesti Főkapitányság állományában kaptak beosztást. E kontingens közül 54 detektívet irányított a főkapitányság szolgálatvezetése a svábhegyi politikai osztályhoz. Ugyancsak tetemes létszámemelést jelentett az osztály számára az a megállapodás, amely a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom, valamint a Budapesti Főkapitányság között jött létre és a pártszolgálatosok detektívekként történő alkalmazását tette lehetővé. Az egyezmény részét képezte a Belügyminisztérium azon körrendeletének, mely szabályozta a nyilas pártszolgálatosok és a különböző közbiztonsági feladatokat ellátó állami szervek együttműködését.⁶⁰ A detektívekké lett nyilasok közül 34 fő a politikai rendészeti osztályhoz került szolgálattételre. A hungaristák paramilitáris szervezeteinek „rátermett” tagjait Hain Péter, Kotsis Árpád és Koltay László vezetésével egy 8 napos (!) detektív-tanfolyamon képezték át a párt Andrassy út 60. szám alatt található Hűség Házában. Vezénylésükért és beosztásukért Koltay László, illetve a párt és a rendőrség összekötője, Szalay Pál feleltek.⁶¹ A hungarista „nyomozók” kriminalisztikai szaktudása hagyott némi kívánnivalót maga után, ezért a felderítéseknel a régi detektívek igyekeztek mellőzni a pártszolgálatosokból felszerelt rendőröket. „Szakértelmükre” inkább az elfogott személyek előállításánál, a helyszínek biztosításánál és a házkutatásoknál tartottak igényt. A korábban megszokott ügymenet hatékonyságát jócskán lecsökkentette továbbá, hogy a nyilasok segítségével begyűjtött zsidókat, szabotőrgyanús személyeket vagy katonaszökevényeket sokszor a németeknek kellett átadni, így az ügyek további nyomozása csak rendkívül döcögősen haladt, nemegyszer pedig gyakorlatilag szünetelt. A pártszolgálatos detektívek a felderítések mellett elsősorban a zsidóellenes razziákban és a detektíveket kisegítő közrendvédelmi feladatok (pl. igazoltatások, átkísérések, fogdaszolgálat) ellátásában vettek részt.⁶²

Ha ellentmondásosak és hiányosak is a politikai rendőreg működésére vonatkozó források, az mindenképpen feltűnő, hogy Hain nagyra törő elképzeléseit nem egy osztály keretén belül akarta megvalósítani. Ennek érdekében már a másodszori regnálásának legelejétől több osztályt és alosztályt állított fel a szervezetben. Az így létrejött „osztály” struktúrája az átszervezést követően tagoltabb, cizelláltabb lett. A vezetés az Állambiztonsági Rendészet restaurációjára törekedve, a szervezet felépítését lényegében a március végén létrehozott önálló politikai rendőrség mintájára képzelte el, ennek megfelelően az osztályok számozása, alosztályokra tagolt rendszere is a magyar Gestapo struktúrája alapján lett meghatározva, néhány jelzésértékű eltéréssel. A magyar állam területének hadszínterré válása azonban nemcsak a nyilasok „országépítő” programját kezdte ki, hanem Hain Péter „magyar gestapós” terveit is. A csendőri vezetés által gerjesztett erős belügyminisztériumi „ellenzél”, de Hain féktelen hatalmi aspirációi is egyaránt abba az irányba mutattak, hogy elképzelései jobbára papíron maradjanak. Próbálkozásai közül a szervezet felépítésre vonatkozó előterjesztései csak kismértékben valósultak meg, az osztály valószínűleg csak elvben működhetett az alábbi strukturális keretek között.

A szervezet élén a hivatalvezető Hain Péter állt. Mellette egy detektív látta el a titkári teendőket, csakúgy, mint a politikai rendőrség helyettesi és az I. (elnöki) osztály vezetői posztját betöltő Kotsis Árpádnál. Az elnöki osztály felelt a különböző „felügyeleti szervekkel” történő kapcsolattartásért, mint pl. a Belügy- és Honvédelmi Minisztérium, a Honvéd Vezérkar főnöke vagy az uralkodó kormánypárt, a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom. Ugyancsak az elnöki osztály volt megbízva a német főparancsnoksággal és a német biztonsági szolgálatokkal történő hivatalos együttműködéssel, kérések, megkeresések teljesítésével. Az osztály intézte továbbá a szervezet belső jogi normáinak kialakítását, valamint a politikai rendőrség működési rendjére és átalakítására vonatkozó előterjesztések elkészítését.

Az Állambiztonsági Rendészetnél külön osztályhoz tartoztak a szervezet gazdasági, anyagi ügyei. A nyilas politikai rendészeti osztálynál ilyen szervezeti alegységet nem találunk, ami szintén alátámasztja azt, hogy a nyomozóalakulat nem volt független „kölségvetési” szerv, gazdasági ellátó bázisát tekintve a rendőrség (Budapesti Főkapitányság) részét képezte.

Külön osztály felügyelete alá tartoztak a személyzeti ügyek. A II. (személyi) osztály vezetője Antal István detektív-főfelügyelő lett, aki a szervezet személyi ügyeinek és a detektívek áthelyezési kérelmeinek intézését irányította. Az osztályon belül elkülönült részleg végezte a szolgálatvezényléseket és a detektívek személyi nyilvántartását, Bócsay Jakab detektív vezetésével.

Önálló szervezeti alegységként funkcionált újból a bizalmas jelentések elkészítéséért felelős III. (bizalmi) osztály. A kibővített létszámú osztály két detektívcsoportha a társadalom széles rétegeiben végzendő titkos információgyűjtéssel volt megbízva. Vezetőjének ismét Versényi János lett kinevezve.

A politikai és államrendészeti munkával a IV. osztály foglalkozott. Vezetésével a szakmában „vén rókának” tartott Wayand Tibor detektívfelügyelőt bízták meg, aki ekkor már majdnem negyedszáz éve teljesített szolgálatot a politikai rendőrségen. Annak ellenére, hogy Wayand nem volt nyilas beállítottságú detektív és nem tartozott a hivatalvezető közvetlen környezetébe sem, a formális szervezeti hierarchiában – Hain Péter és Kotsis Árpád után – a harmadik embernek számított. A politikai nyomozásokért felelős osztályhoz négy alosztály és kilenc csoport tartozott. A IV/1. alosztály a baloldali ügyeket dolgozta fel. A Cser István vezetésével felálló egység három detektívcsoportha a politikai élet törvényen kívül helyezett részét ellenőrizte, detektívjei nemcsak a baloldali aktivisták vagy a németellenes felszabadítási mozgalom tagjai ellen folytattak nyomozásokat, de mindazokkal szemben felléptek, akik Szálasi Ferenc rendszerével elégedetlenek voltak.

A jobboldalelleni nyomozások irányítója továbbra is Paál Károly maradt, aki mindössze egyetlen detektívcsoporthal rendelkezett. A nyilasok hatalomra kerülésével gyakorlatilag megszűnt a magyarországi (szélső)jobboldalelleni politikai rendészeti tevékenység, ezért mind a IV/2-es alosztályt, mind a hozzá tartozó csoportot 1944. október 20-án feloszlatták. Az alakulat vezetői a Külügyminisztériumhoz vezényelt

detektívek között kaptak új beosztást, míg a többség más detektívcsoporthoz állományába került.

Bödő Károly vezetésével újra külön alosztály felelt a szabotázselhárításért. A IV/3. alosztály két detektívcsoporthoz állandó akciókkal, razziákkal próbálta megakadályozni a nyilas hatalomátvétel után „elszaporodó” szellemi és ipari szabotázs-cselekményeket.

A IV/4. alosztály a vegyes ügyeket dolgozta fel. Ez az egység lényegében az állam- és sajtórendészeti területet fogta át Körmeny Sándor vezetésével. Az alosztályhoz tartozott a politikai nyilvántartó is.

A Szálasi-rendszer alatti politikai rendőrség egyik legfontosabb szerve az V. (zsidóügyi) osztály lett. A hungarista és nemzetiszocialista állambiztonsági doktrínáknak megfelelően a zsidóügyek kiemelt szerepet kaptak a politikai rendészeti osztály működésében. Mutatja mindezt, hogy a törvények által üldözött zsidóság államrendészeti ellenőrzését már nemcsak egy alosztály, hanem osztályszintű szervezeti egység fogta át. A hivatalába visszatért Koltay László újult erővel fogott bele a zsidó vagyonok „letételezésébe”. Maga Koltay „az őrizetese kb. 99%-a felett” rendelkezett, az elfogott zsidókat „naponta tömegesen küldte” internálótáborba.⁶³ Az osztály három detektívcsoporthoz – csakúgy, mint az ÁR időszakában – szorosan együttműködött a német biztonsági szolgálatok zsidóellenes szerveivel, köztük az Eichmann-féle „zsidótlanító” osztaggal, és földrajzilag is elkülönítve végezte tevékenységét a Svábhegyen.

A zsidóügyi detektívcsoporthoz hangadói abszolút megbízható, nem kevés fanatizmussal és eltökéltséggel rendelkező, nyilas érzelmű detektívek voltak, akik közül a Budapest ostromának kezdetén kettévált politikai rendőrség fővárosi különítményesei kerültek ki. Az 1944. december 25-én létrejött kb. 30 fős detektívalakulat parancsnoka – Kotsis Árpád rendelkezése értelmében – az V/2. csoport korábbi vezetője, B. Szilágyi István lett. A detektívekhez jó néhány nyilas pártszolgálatos is hozzácsapódott, akik a különítmény kiegészítő alakulatának, némely forrás szerint „élelemfelhajtóknak” számítottak.⁶⁴ A csoport eleinte aktívan részt vett az ostromlott Budapest felprédálásából, majd az ostromgyűrű szűkülésével szétszéledt, tagjai fogságba estek vagy eltűntek.

Hain nagyjából változatlanul hagyta a hivatal-közvetlen detektívcsoporthoz. Néhány módosítása közül említést érdemel, hogy két készenléti csoportot hozott létre, és összevonta a helyszínbiztosító csoportot a Vár-csoporttal. Erre egyrészt azért került sor, mert a két „kormányőr” alakulat tevékenységi köre részben átfedte egymást, másrészt a Horthy Miklós elhurcolásával megüresedett államfői posztot is Szálasi Ferenc mint „nemzetvezető” töltötte be, akinek a személyi biztonságáért Hain garanciát vállalt. A kormányfői és az államfői funkciót egyesítő közjogi méltóság személyvédelmi biztosítását a kibővített Vár-csoport tagjai látták el. E csoport detektívjei végig Szálasi közvetlen környezetében tartózkodtak, és kvázi testőrségként vigyáztak rá még akkor is, amikor a nyilas adminisztráció Szálasi vezetésével nyugat felé – eleinte a Bakonyba, később Kőszegre, majd 1945 tavaszán a Nagynémet Birodalomba – menekült.

Fokozatosan nyugat felé települtek ki az állandó szolgálatra vezényelt detektívek is. Hain utasítása értelmében egy részük a vezénylések célobjektumainál maradt, illetve a hatóságok, állami intézmények, vállalatok kitélepített munkatársaival együtt távozott Budapestről. Az osztály személyi állományának túlnyomó része – hasonlóan a többi Budapestet elhagyni kényszerülő detektívcsoporthoz – a hivatalvezető parancsára a nyugat-magyarországi Kázmérpusztára, a politikai rendőrség előre kijelölt gyülekezőhelyére indult. Hain a szervezetenél dolgozó beosztottak nagy részét a családtagjaikkal együtt – a budapesti detektív-különítmény kivételével – Szombathelyre, Sárvárra és Sopronba akarta menekíteni.⁶⁵

Az osztály 1944. október 25-i kettéválása után a politikai rendőrség intézménytörténete nehezen követhető. Amellett, hogy Hain és Kotsis állandóan azon törekedtek a fejüket, hogyan lehetne átalakítani a szervezetet, azt sem tudjuk teljes bizonyossággal, hogy az osztály valóban a felsorolt „állománytábla” szerint működött-e.⁶⁶ A front közeledtével nemcsak az egyes szervezeti alegységek neve és pontos feladatköre vált egyre elmosódottabbá, hanem maga a beosztotti állomány és a vezetők sem az eredeti szolgálati helyükön dolgoztak tovább. Így történhetett, hogy néhány

detektív Haintól külön utasítást kapott, ezért a másfajta megbízatás teljesítése együtt járt az eredeti munkakör feladásával. (Pl. Versényi Jánost, a III. osztály vezetőjét Hain még 1944 novemberében azzal bízta meg, hogy az osztály kitelepítésének előkészületeit intézze, ezért a detektív – bár névleg továbbra is a bizalmi osztály vezetője maradt – ténylegesen nem vett részt az egység irányítási munkáiban.⁶⁷ Hasonló feladatot kapott a Vár-csoport vezetője, Lábod Gyula is, akit Hain arra utasított, hogy a kitelepített egységek nyugat-magyarországi szálláscsinálója legyen.⁶⁸) A visszaemlékezések zöme egybehangzóan állítja, hogy 1944. december közepétől a politikai osztályon rendszeres munka már nem folyt. A szervezet működési rendje, strukturális keretei szétesetek, mind a beosztottak, mind a vezetők egyre inkább az osztály kitelepítésével és a Vörös Hadsereg elől történő meneküléssel voltak elfoglalva.⁶⁹

Az alábbi táblázatban – a különböző források összevetése alapján – megkíséreltem rekonstruálni a politikai rendészeti osztály 1944. október 16-a utáni struktúráját.

A politikai rendészeti osztály szervezete (1944. október 15. – 1944. december 25.)⁷⁰

Szervezeti egység	Feladatkör	Vezető
Hivatalvezető	A szervezet irányítása	Hain Péter detektív-főfelügyelő m. kir. kormánytanácsos, a szervezet vezetője
I. (elnöki) osztály	A szervezet irányítása a hivatalvezető távollétében, kapcsolattartás a felügyeleti szervekkel, hatóságokkal. Szervezeti és működési szabályzattal kapcsolatos előterjesztések elkészítése, reguláció	dr. Kotsis Árpád detektívfelügyelő, a szervezet helyettes vezetője
II. (személyi) osztály	Személyzeti ügyek, áthelyezések, kérelmek intézése	vitéz dr. Antal István detektív-főfelügyelő, osztályvezető
II/1. szolgálatvezetőség, detektív-nyilvántartás	A detektívek személyi nyilvántartása, szolgálati beosztása, vezénylése, szabadságolása	vitéz Bócsay Jakab detektív, szolgálatvezető
III. (bizalmi) osztály	A lakosság széles rétegeiben végzett bizalmas kutatómunka, a társadalom politikai arculatának teljes körű feltérképezése, politikai orientációjának befolyásolása	Versényi János detektív osztályvezető Előadó: dr. Kelényi Frigyes detektív
III/1. csoport	A társadalmi alrendszerek bizalmas úton történő ellenőrzése, „hangulatjelentések” elkészítése és értékelése	dr. Ambrus Ernő detektív
III/2. csoport	A társadalmi alrendszerek bizalmas úton történő ellenőrzése, „hangulatjelentések” elkészítése és értékelése	Vályi Pál detektív
IV. politikai nyomozó csoportok osztálya	Politikai rendészet, felderítések, nyomozások	dr. Wayand Tibor detektívfelügyelő, osztályvezető
IV/1. alosztály (baloldali)	Baloldallelles nyomozások,	Cser István detektív,

ügyek)	a nemzeti ellenállási mozgalmakkal szembeni felderítőmunka	alosztályvezető Előadó: dr. Szentpétery Antal detektív
IV/1-1. csoport	Baloldalelleses nyomozások, a nemzeti ellenállási mozgalmakkal szembeni felderítőmunka	Bikszádi Endre detektív
IV/1-2. csoport	Baloldalelleses nyomozások, a nemzeti ellenállási mozgalmakkal szembeni felderítőmunka	Bánoki György detektív
IV/1-3. csoport	Együttműködés a csendőrnnyomozókkal a kommunistaellenes nyomozások terén	K. Horváth Sándor detektív 1944. december 16-ig, utána N. Kovács László detektív Előadó: dr. Dobay György detektív
IV/2. osztály (jobboldali ügyek), 1944. október 20-án feloszlott	Jobboldalelleses nyomozások, a Szálasi-kormány szélsőjobboldali ellenzékével szembeni felderítőmunka	vitész Paál Károly detektív alosztályvezető-csoportvezető 1944. október 20-ig, utána a Külügyminisztériumba vezényelt detektívcsoporthoz tagja Előadó: Barabás László 1944. október 20-ig, utána a baloldalelleseni osztály tagja
IV/2. csoport, 1944. október 20-án feloszlott	Jobboldalelleses nyomozások, a Szálasi-kormány szélsőjobboldali ellenzékével szembeni felderítőmunka	K. Spányi Antal detektív 1944. október 20-ig, utána a Külügyminisztériumba vezényelt detektívcsoporthoz tagja
IV/3. osztály (szabotázs-elhárítás)	Szabotázs és akció ügyek	Bödő Károly detektív, osztályvezető
IV/3-1. csoport	Személyszabotázs-elhárítás	Kungli József detektív
IV/3-2. csoport	Ipariszabotázs-elhárítás	Varga István detektív
IV/4. osztály (vegyes ügyek)	Egyesületi és állampolgársági ügyek, sajtórendészet, politikai nyilvántartás	dr. Körmendy Sándor rendőrtanácsos (őrnagy) osztályvezető
IV/4-1. csoport (államrendészet)	Egyesületek, gyűlések ellenőrzése	Lenkey Márton detektív-főfelügyelő
IV/4-2. csoport (sajtórendészet)	Sajtórendészet	Darvay Gábor detektívfelügyelő
IV/4-3. csoport (politikai nyilvántartó)	Politikai okokból a rendőrség látókörébe került személyek nyilvántartása, priorálás	Tima Károly detektívfelügyelő
V. (zsidóügyi) osztály	Zsidóellenes rendészeti intézkedések, a kormány zsidórendeleteinek betartatása	dr. Koltay László detektívfelügyelő, osztályvezető
V/1. csoport	Együttműködés a német biztonsági szervekkel, zsidóellenes razziák, deportálások, a zsidó	vitész Thiry Sándor detektív

	vagyonok „értékbiztosítása”	
V/2. csoport	Együttműködés a német biztonsági szervekkel, zsidóellenes razziák, deportálások, a zsidó vagyonok „értékbiztosítása”	B. Szilágyi István detektív, majd 1944. december 25-étől a budapesti detektívkülönítmény vezetője
V/3. csoport	Együttműködés a német biztonsági szervekkel, zsidóellenes razziák, deportálások, a zsidó vagyonok „értékbiztosítása”	Siklósi István detektív
Közvetlenül a szervezet vezetőjének irányítása alá tartozó detektívcsoportok		
1. készenléti csoport	Sürgős intézkedéseket igénylő nyomozási feladatok ellátása, ügyelet, a szervezet alegységei közötti összekötői feladatok ellátása	Petkóczy János detektívfelügyelő
2. készenléti csoport	Sürgős intézkedéseket igénylő nyomozási feladatok ellátása, ügyelet, a szervezet alegységei közötti összekötői feladatok ellátása	Somos Remig detektívfelügyelő
Vár-csoport	A nemzetvezető személyének és várbéli rezidenciájának védelme, Szálasi Ferenc környezetében állandó szolgálatra beosztott detektívek. (Szálasi 1944. decemberi Kőszegre történő településével együtt távoztak Budapestről.)	Lábody Gyula detektív-főfelügyelő
Vezényelték csoportja	Német követséghez Gestapóhoz MÁV-igazgatósághoz Posta Igazgatósághoz Katonai hatóságokhoz Belügyminisztériumba Külügyminisztériumba Kultuszminisztériumba Műkincsek összegyűjtésére kirendelt kormánybiztos mellé Hain Péter külön rendelkezésére	Szántho Lajos detektív-főfelügyelő
Konyha és ételmezés	A Svábhegyen lévő hivatalban felállított konyha és étterem üzemeltetése	Bán Sándor detektívgyakornok

¹ A teljesség igénye nélkül lásd: Hollós, 1971: 383–399.; Beránné–Hollós, 1977: 402–438.; Szita, 2002; Kovács T., 2006: 71–100.; uő: http://www.publikon.hu/application/essay/134_1.pdf (utolsó letöltés: 2012. január 15.); Kovács Z. A., 2007: 100–107.; uő, 2009: 7–33.; uő: <http://epa.oszk.hu/01500/01500/00006/pdf/13Kovacs.pdf> (utolsó letöltés: 2012. február 25.); uő, 2002; Varga, 2009.

-
- ² Lásd Hollós, Szita vagy Kovács Tamás és Kovács Zoltán András tanulmányainak vonatkozó részeit.
- ³ Ezek közé tartozik például: a Hain Péter, Koltay László, Cser István vagy Wayand Tibor ügyében keletkezett népbíróvási iratanyag. A dokumentumok keletkezési körülményeiről lásd: Varga, 2009; Soós, 2003: 81–106.
- ⁴ A két világháború közötti és a második világháború utáni politikai rendőrség hasonlóságairól lásd: Krahulcsán–Müller, 2009: 26–29.; Varga, 2009.
- ⁵ A politikai rendészeti osztály 1944. október végi átszervezéséről, decemberi szétválásáról, nyomozórészlegeinek működéséről bővebben lásd: Kovács Z. A., 2009: 152–160.; ill. ÁBTL 4.1. A-417 25–28. és uo. A-795 67–94.
- ⁶ Lásd ÁBTL 3.1.9. V-77426, uo. V-102121, uo. V-101621, uo. V-146344, uo. V-135778. A források közül témánk szempontjából kiemelkedik Kerekes Béla detektívnek a Péter Gábor vezette Politikai Rendészeti Osztály (PRO) számára 1945 márciusában készített feljegyzése, amely az ÁR struktúráját teljes körűen (szervezeti egységek pontos megnevezése, feladatköre, vezetők, beosztottak neveinek feltüntetése az egyes személyekre vonatkozó jegyzetekkel ellátva) feltérképezte. Vö. BFL VI.1.d. 4. kisdoboz. (Kerekes Béla feljegyzése az Állambiztonsági Rendészet és a politikai rendészeti osztályok szervezetéről 1944. március 28. – 1944. december 25., és Kerekes Béla önéletrajza, 1945. március 10.) Továbbiakban BFL, Kerekes Béla feljegyzése.
- ⁷ A rendelet a kutatások során nem került elő, tartalmára más rendeletek szövegéből következtethetünk. Számát közli: Beránné–Hollós, 1977: 406.
- ⁸ ÁBTL 4.1. A-795. 58.
- ⁹ Gyarmati, 2000: 85.
- ¹⁰ BFL, Kerekes Béla feljegyzése.
- ¹¹ Szita, 2002: 160–176.
- ¹² Rácz, 1995: 318. A nyomozó-álosztályok rendszere elsősorban a csendőrségnél volt használatban. Vö. ÁBTL 4.1. A-1337. 16–17.; Szita, 2002: 161.
- ¹³ A magyar és német nyomozó(al)egységeknek otthont adó egyes panziók felsorolását és pontos földrajzi elhelyezkedését lásd: Kovács Z. A., 2007: 120–121.
- ¹⁴ Az RSHA részletes szervezeti felépítését közli: Szita, 2002: 36–40.
- ¹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-77426. Jaross Andor 1945. november 17-én felvett tanúkihallgatása.
- ¹⁶ Szita, 2002: 176–178.
- ¹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-77426 Éliássy Sándor 1946. március 13-án felvett tanúvallomása.
- ¹⁸ BFL, Kerekes Béla feljegyzése.
- ¹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-102121 Koltay László vallomása.
- ²⁰ Vö. ÁBTL 3.1.9. V-77426 Szalóki Flórián 1946. március 14-én felvett tanúvallomása.
- ²¹ ÁBTL 4.1. A-417. 10.
- ²² A csendőrök és a rendőrök közös nyomozásainak politikai háttéréről lásd Varga, 2011.
- ²³ Wayand Tibor szerint az Állambiztonsági Rendészetben belül léteznie kellett egy „vizsgálati részlegnek”, amely a politikai ügyek további nyomozását, védelőkészítését elvégezte. A detektívfelügyelő önvallomása alapján megállapítható, hogy ez a részleg a szerv IV. (ellenzéki) osztályán belül működött és „töltötte be a tulajdonképpeni bünyügyi osztály szerepét”. Vö. ÁBTL 4.1. A-417. 23.; Varga, 2009. Wayand azonban – az ÁR struktúrájának rekonstruálásában – nem tekinthető autentikus forrásnak, mivel ez idő tájt nem dolgozott a Hain-féle nyomozószervnél, és – amint azt ő maga írja – csak hallomásból szerzett tudomást a magyar Gestapo működéséről. Uo. Az újabb kutatási adatok verzióját nem támasztják alá.
- ²⁴ Kovács T. (szerk.), 2009: 105–126.
- ²⁵ Az osztály nagyjából az RSHA III. hivatalának ügyköreivel megegyező, de jóval kidolgozottabb belső struktúrával dolgozott. Vö. Szita, 2002: 37. Hasonló funkciójú szervezeti egységekkel a demokratikus berendezkedésű országok állambiztonságai is rendelkeztek a 20. század második felétől. Gyarmati, 2000: 85.
- ²⁶ BFL, Kerekes Béla feljegyzése.
- ²⁷ 1944 tavaszán a Szálasi-hívő nyilasok egy politikai lejárató kampányba kezdtek Baky László államtitkár ellen. Az akciót követően a Belügyminisztérium központi épületében több Baky-ellenes röpiratot találtak. A röplapok eredetére, „szétszóróik” felderítésére indított nyomozás azonban – nem utolsósorban Hain „buzgalma” miatt – eredménytelen maradt. ÁBTL 4.1. A-417. 24. A Hetényi Imre és Sombor-Schweinitzer József nevével fémjelzett nyilasellenes politikai rendészet a német bevonulást követően megszűnt. Azokat a detektíveket, akik politikailag is elkötelezettek voltak a konzervatív rendszer szélsőjobboldali ellenzékével szembeni eljárások sikereiben, az SD már a német megszállást követő napokban elhurcolta. Vö. uo. 1. A jobboldallelenni csoport hangadói, ha formálisan nem is „nyilasok”, de elkötelezett szélsőjobboldali meggyőződésű detektívek voltak.
- ²⁸ A 2. vkf osztály defenzív álosztályán 1942. január 1-je után állították fel a politikai nyomozások irányításába is befolyó szabotázselhárító alcsoportot. ÁBTL 3.1.9. V-52261. 86–87.
- ²⁹ A Horthy-rendszer politikai rendvédelme (rendőrség, csendőrség) figyelemmel kísérte ugyan a nemzetiségi és a zsidó szervezetek aktivitását, de mindkét államvédelmi szerv nem faji-biológiai alapon, hanem – a rendies társadalomszemléletet kifejező konzervatív állambiztonsági doktrínáknak megfelelően – etnikai-asszimilációs és politikai-vallási szempontok szerint végezte a felderítőmunkát.

³⁰ ÁBTL 4.1. A-417. 23.; Szita, 2002: 164.

³¹ Rácz, 1995: 345.

³² ÁBTL 3.1.9. V-77426 Éliássy Sándor 1946. március 13-án felvett tanúvallomása.

³³ A politikai rendőrség 1938-as átszervezésekor az osztályon két detektív-főcsoportot hoztak létre, amelyek közül az egyik alá a hagyományos politikai rendészeti felderítőmunka került, míg a másikhoz a különleges feladatok végrehajtására szánt csoportok tartoztak. Vö. ÁBTL 4.1. A-417. 22.

³⁴ Kerekes Béla szerint Szántho egyáltalán nem volt nyilas érzelmű, megbízatását a Hainhoz fűződő több évtizedes barátságának köszönhette. Vö. BFL, Kerekes Béla feljegyzése.

³⁵ Az Állambiztonsági Rendészet szervezeti ábráját nagyrészt a Kerekes Béla által lejegyzettek felhasználásával készítettem. Uo. Kerekes mint az ÁR szolgálatvezetőségének beosztottja és későbbi helyettes vezetője munkaköréből adódóan jól ismerte a német megszállás után átszervezett politikai rendőrség teljes szervezeti felépítését, „állománytábláját”, ezért feljegyzése – jelenlegi ismereteink szerint – a legmegbízhatóbb intézménytörténeti forrásnak tekinthető. Az adatok pontosságát igazolja továbbá, hogy Kerekeshez tartozott a politikai osztályon dolgozó detektívek minősítési lapjainak nyilvántartása (detektív-nyilvántartó) is. Vö. uo. Kerekes Béla 1945. március 10-én készült önéletrajza.

³⁶ Belügyminiszteri rendelet a minisztérium szervezetének megváltoztatásáról (Budapest, 1944. június 9.). Közli: Beránné–Hollós, 1977: 417.

³⁷ Hain Péter bukásának okairól lásd: Szita, 2002: 175–178.

³⁸ A belügyminiszter rendelete a politikai rendészet egységes megszerzéséről, az Állambiztonsági Rendészet megszüntetéséről (Budapest, 1944. június 21.). Közli: Beránné–Hollós, 1977: 423–424.

³⁹ Uo. 423.

⁴⁰ ÁBTL 3.1.9. V-135778. 99. Wayand Tibor 1946. február 20-án felvett vallomása.

⁴¹ Vö. Rendelet a rendőrség katonailag szervezett testületté alakításáról (Budapest, 1944. június 21.). Beránné–Hollós, 1977: 419–422.

⁴² A rendőrség katonásítására (militarizálás) vonatkozó jogszabály szerint a „rendőrség egyenruha- és fegyverviselésére jogosított fogalmazói és felügyelőkarbeli tisztviselőit egységes rendőrtiszti karként, a m. kir. csendőrség tisztjeire, őrszemélyzetének tagjait pedig a m. kir. csendőrség legénységi állományú egyéneire megállapított rangosztályokba (rendfokokozatok) kell sorolni.” Uo. 420. A rendelkezés alapján a főkapitányi karhoz tartozó Nagy Valért rendőr vezérőrnagyi, a fogalmazáskarbeli tanácsosi rangosztályba tartozó Thorma Tibort pedig rendőr alezredesi rendfokokozatba sorolták be. A kezelői karhoz tartozó detektívekre a katonai besorolás (rendfokokozat) nem vonatkozott. A rendőrség hivatali és katonai rendfokokozatainak változásairól lásd: Zeidler, é. n.

⁴³ A Sztójay-kormány egyik utolsó intézkedésével – a hadi helyzetre való tekintettel – 1944. augusztus 24-én rendeletileg felfüggesztette a még megmaradt, zömmel szélsőjobboldali pártok működését. A formális illegálitásba kényszerített, végsőkig elkötelezett németbarát politikai erők elleni felderítőmunkával az osztály jobboldallelenni detektívcsoportja lett megbízva.

⁴⁴ ÁBTL 4.1. A-1098/1. 120. (K. Horváth Sándor gyanúsított 1945. március 30-án felvett jegyzőkönyve) és ÁBTL 3.1.9. 135778. 99.

⁴⁵ ÁBTL 4.1. A-417. 24.

⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. A-795. 64.

⁴⁷ Az osztály szervezeti felépítésének rekonstruálásában elsősorban Kerekes Béla feljegyzésére támaszkodtam. Vö. BFL, Kerekes Béla feljegyzése.

⁴⁸ Zárójelben közlöm a militarizálási rendelet hatályba lépését követően átsorolt fogalmazáskarbeli tisztviselők katonai rendfokokozatait.

⁴⁹ ÁBTL 4.1. A-795. 68.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Uo.

⁵² Uo.

⁵³ Kovács Z. A., 2009: 145–146.

⁵⁴ ÁBTL 4.1. A-417. 25.

⁵⁵ Hain még a belügyi államtitkári pozíciót betöltő Ládai István nyugállományú csendőr ezredesnek sem volt hajlandó osztályának működéséről számot adni. Vö. Kovács, 2009: 146.

⁵⁶ ÁBTL 4.1. A-795. 85–86.

⁵⁷ Uo. 86.

⁵⁸ A nemzeti számonkérőkről bővebben lásd: Kovács Z. A., 2002.

⁵⁹ ÁBTL 4.1. A-795. 86. A rendelet a kutatások során nem került elő, tartalmára vonatkozóan más források nem állnak rendelkezésünkre.

⁶⁰ A belügyminiszter körrendelete a közigazgatási hatóságok, közbiztonsági szervek és a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom pártszolgálatának az állami és közbiztonsági szervezetben való együttműködéséről (Budapest, 1944. október 24.). Közli: Beránné–Hollós, 1977: 439–440.

⁶¹ BFL, Kerekes Béla feljegyzése. Kerekes szerint a nyilasok nem bíztak a detektívekben, ezért a megállapodás valójában a párt ellenőrzését jelentette a politikai osztály felett. A Horthy-rendszer rendőrsége által üldözött hungarista mozgalmárok kétségtelenül erős averzióval viseltettek a detektívekkel szemben, akik sok nyilas párttag szemében – a rendőrség korábbi nyilasellenes fellépései miatt – az ellenség és az elnyomás szinonimái voltak. 1944. október végére viszont az osztály állománya kicserélődött, a nyilasokkal szembeni nyomozásokat végrehajtó régi állomány nagy része már nem teljesített szolgálatot. Ezen felül Hain Péternek és közvetlen környezetének többéves hungarista szimpátiája, párttagsága, Szálasi Ferenchez való feltétlen hűsége megfelelő garancia volt a párt számára. Ismerve a radikális jobboldali aktivisták vonzódását a paramilitáris alakulatokhoz, a detektívekké avanszált pártszolgálatosoknak inkább presztízst, mintsem ellenőrizendő kategóriát jelentett a rendőri hivatás. Ráadásul számos alacsony származású, sőt nem egy rovott múltú nyilaskeresztes párttag számára a Szálasi-éra alatt pont azzal nyílt lehetőség a társadalmi felemelkedésre, a korábban elkövetett bűncselekményeikből adódó kirekesztettség megszüntetésére és a „tisztos polgári életre”, hogy detektívekké válhattak.

⁶² ÁBTL 4.1. A-795. 71–72. A politikai rendőrség munkáját jelentősen megnehezítette, hogy az egyes nyilas pártszervek saját szakállukra is végeztek politikai jellegű nyomozásokat, amelyek nemegyszer véres razziákká és közönséges rablásokká fajultak. A pártszolgálatosok durva, a hagyományos detektív munka legegyszerűbb szabályait is nélkülöző fellépései csak fokozták és még kaotikusabbá tették a politikai rendészet területén tapasztalható anomáliákat. Ehhez járult még sok párttag bűnözői életformája, a rendőrök számára elfogadhatatlan „szubkulturális háttere”, a korábbi rendvédelmi szervek működésével szöges ellentétben álló szemléletmódja, mely jelenséget látva a hivatásukat rendi-testületi szellemben végző régi, a nyilasokkal nem igazán szimpatizáló detektívekben és csendőryomozókban komoly ellenérzések keletkeztek. Uo. 69. Vö. Ungváry, 2004: 4–11.

⁶³ ÁBTL 4.1. A-795. 69.

⁶⁴ BFL, Kerekes Béla feljegyzése. Kerekes elmondása alapján a különítmény tagjai nem végeztek érdemi nyomozómunkát, inkább csak italozással, mulatozással, kártyázással foglalkoztak. A csoportnak formálisan B. Szilágyi volt a vezetője, de a parancsokat az „öreg” politikai detektívek nem hajtották végre. A detektív szerint a nyilas pártszolgálatosok szerepe az élelmiszerek felhajtására korlátozódott.

⁶⁵ ÁBTL 4.1. A-795. 77.

⁶⁶ A hivatalvezetők által készített előterjesztések a kutatások során nem kerültek elő.

⁶⁷ ÁBTL 4.1. A-795. 77.

⁶⁸ A Budapesti Népbíróság Nb. XII. 2343/1946/3. sz. ítélete Lábody Gyula ügyében.

⁶⁹ Vö. ÁBTL 3.1.9. 135778 101. (Wayand Tibor gyanúsított 1946. február 20-án felvett kihallgatási jegyzőkönyve.), ÁBTL 4.1. A-1098/1. 120. és 126. (K. Horváth Sándor gyanúsított 1945. március 30-án felvett kihallgatási jegyzőkönyve). BFL, Kerekes Béla önéletrajza 1945. március 10-én.

⁷⁰ Az osztály szervezeti felépítésének rekonstruálásában elsősorban Kerekes Béla feljegyzéseire támaszkodtam.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

4.1.	Állambiztonsági munkához készült háttéranyag
A-417	Wayand Tibor horthysta politikai detektív visszaemlékezései
A-795	Wayand Tibor feljegyzése horthysta politikai rendőrségi munkájáról
A-1098/1.	Dokumentumok a volt m. kir. rendőrtisztekről és detektívekről, a kommunistaellenes nyomozásokról, II. kötet
A-1337	Kincs István: <i>A csendőrség rövid történeti áttekintése</i> . Budapest, BM Rendőrtiszti Akadémia Politikai Nyomozó Tanszéke, 1962.

3.1.9.	Vizsgálati dossziék
V-52261	Bánki László
V-77426	Hain Péter és társai ügye
V-101621	Cser István
V-102121	Koltay László
V-135778	Wayand Tibor ügyében keletkezett vizsgálati és népbíróági peranyag és a hozzá kapcsolódó önvallomások
V-146344	Akantisz Rezső

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

VI.1.d. 4. kisdoboz A Budapesti Főkapitányság Politikai és Rendészeti Osztályának töredékiratai 1944–1945

Nyomtatásban megjelent források

Beránné–Hollós, 1977

Beránné Nemes Éva – Hollós Ervin: *Megfigyelés alatt... Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséből (1920–1944)*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 402–438.

Kovács T. (szerk.), 2009

Kovács Tamás (szerk.): *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról 1932–1943*. Szerkesztette: Kovács Tamás. Budapest, Gondolat Kiadó.

Kovács Z. A., 2007

Kovács Zoltán András: A Janus-arcú tábornok. Adalékok Ujszászy István vezérőrnagy pályaképéhez In *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*. Szerkesztette: Haraszi György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Corvina Kiadó. 100–107.

Kovács Z. A., é. n.

Kovács Zoltán András: Láday Istvánnak, a Szálasi-kormány belügyminisztériumi államtitkárának fogságban írott feljegyzései. <http://epa.oszk.hu/01500/01500/00006/pdf/13Kovacs.pdf> (utolsó letöltés: 2012. február 25.)

Hivatkozott irodalom

Gyarmati, 2000

Gyarmati György: A politika rendőrsége '45–56. *Beszélő*, 9–10. sz.

Hollós, 1971

Hollós Ervin: *Rendőrség, csendőrség, Vlkf. 2.* Budapest, Kossuth, 383–399.

Kovács T., 2006

Kovács Tamás: A Nemzeti Számonkérő Különítmény. *Múltunk*, 3. sz. 71–100.

Kovács T., é. n.

Kovács Tamás: A nyilas éra politikai rendészetének felépítése.
http://www.publikon.hu/application/essay/134_1.pdf
(utolsó letöltés: 2012. január 15.)

Kovács Z. A., 2009

Kovács Zoltán András: *A Szálasi-kormány belügyminisztériuma.* Máriabesnyő–Gödöllő, 7–33.

Kovács Z. A., 2002

Kovács Zoltán András: A Nemzeti Számonkérés Szervezete. A magyar állambiztonság egy ismeretlen fejezete. *Századok*, 5. sz.

Ungváry, 2004

Ungváry Krisztián: Kik voltak a nyilasok? Egy szocialista tömegpárt. *Rubicon*, 11. sz.

Rácz, 1995

Rácz Lajos: A modern, nagyvárosi rendőrség kialakulása és működése (1881–1914). In *A fővárosi rendőrség története 1914-ig.* Szerkesztette: Kollár Nóra. Budapest, Budapesti Rendőr-főkapitányság.

Szita, 2002

Szita Szabolcs: *A Gestapo Magyarországon.* Budapest, Korona Kiadó.

Varga, 2009

Varga Krisztián: Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásában. *Betekintő*, 1. sz.
http://www.betekinto.hu/2009_1_varga_k
(utolsó letöltés: 2012. november 10.)

Varga, 2011

Varga Krisztián: Kommunistaellenes nyomozások a második világháború alatt Wayand Tibor önvallomásában. *Betekintő*, 2. sz.
http://www.betekinto.hu/2011_2_varga_k
(utolsó letöltés: 2012. december 11.)

Zeidler, é. n.

Zeidler Sándor: A magyar rendőri rangok fejlődéstörténete a kiegyezéstől az ezredfordulóig.

http://epa.oszk.hu/02100/02176/00003/pdf/RTF_17_116-137.pdf

(utolsó letöltés: 2012. augusztus 22.)